

ČASOPIS ZA POVIJEST
ZAPADNE HRVATSKE

WEST CROATIAN
HISTORY JOURNAL

Uredila / Edited by
ANDREA ROKNIĆ BEŽANIĆ

Historijat organizacije *Hrvatskog junaka* na Sušaku

Luka Malvić

Nezavisni povjesničar
luka.malvic@gmail.com

UDK: 061.2:338.48-52](497.5Sušak)(091)

Izvorni znanstveni članak / Original scientific paper

Primljeno / Received: 25. 10. 2021.

Prihvaćeno / Accepted: 23. 12. 2021.

Hrvatski junak bila je organizacija za mladež Hrvatske seljačke stranke prvenstveno tjelovježbenog karaktera, koji je naslijedila od Hrvatskog sokola i katoličke Orlovske organizacije. Osnivači i vođe Hrvatskog junaka bili su dio desnog krila HSS-a. Na Sušaku i u Hrvatskom primorju je Hrvatski junak nailazio na mnoštvo poteškoća u svojem djelovanju, što je dokumentirano i opisano u ovom radu, kao i sam tijekom organiziranja Hrvatskog junaka. Grad Sušak u to vrijeme dijeli s Dubrovnikom titulu najveće pomorske luke Kraljevine Jugoslavije, Sušak je dakle bitno urbano jadransko središte na koje HSS želi općenito proširiti svoj utjecaj, pa tako i u sferi omladine, pošto već drži vlast na razini gradske općine. Prateći prvenstveno internu korespondenciju dobivamo dojam i informacije o svakodnevnim i redovnim, ali i neuobičajenim i posebnim događajima i procesima koji se odvijaju posredstvom aktivnosti i interakcija članova organizacije i drugih društvenih aktera na lokalnoj, regionalnoj i banovinskoj razini.

Ključne riječi: Hrvatski junak, Sušak, omladina, tjelovježba, HSS

Uvod

Svrha ovog rada je opisati djelovanje organizacije Hrvatskog junaka na Sušaku i u Hrvatskom primorju od rujna 1939. do ožujka 1941. godine. Rad je podijeljen na uvodna poglavlja i glavni dio koji se sastoji od četiri dijela kroz koja se kronološki prati razvoj organizacije i poteškoće u uspostavi ove organizacije. Osim samog razvoja, iznose se informacije o počecima rada organizacije, te o njenom lokalnom, regionalnom i banovinskom vodstvu. Pokazuje se kako im je u fokusu tjelovježba i političko-ideološka obuka mladeži. Opisuju se njihovi kontakti s institucijama i društvenom okolinom, kao i s drugim organizacijama HSS-a. Organizacija se pokušavala širiti na

škole na Sušaku, po okolnim mjestima, te na koncu po cijelom onodobnom Hrvatskom primorju. Zanimljivo je kako se na Sušaku nije dogodio drugdje poznati scenarij da gradsko poglavarstvo ili Hrvatska građanska zaštita, koja je postojala na Sušaku od 1937. godine, silom zaplijeni prostorije Kraljevskog jugoslavenskog sokola (sokolski dom ili sokolarnu), te ih preda kasnije na korištenje Hrvatskom junaku. Iako će im neke institucije biti blagonaklone, jedan dobar dio sušačkog društva bit će, ako već ne izravno protivan, barem nezainteresiran za njihova nastojanja. Hrvatski junak na Sušaku i u Hrvatskom primorju zapadat će u sve veće probleme s vremenom, što zbog vanjskih, a što zbog unutarnjih faktora. Prvi među njima nedostatak je novčanih sredstava. U ovom radu dobit ćemo uvid u interno stanje i dinamiku funkcioniranja i razvitka organizacije, a onda i prikaz prepreka i smetnji s kojima su se suočavali pripadnici organizacije kronološkim pregledom i analizom sadržaja, u njima posvećenom, arhivskom fondu.

Kraljevina, Banovina i Sokol

Od prvotnog programa sokola kao tjelovježbenih društava u slavenskim zemljama Habsburške monarhije, koji se u pravilu mogao sažeti u triplet liberalizam-nacionalizam-panslavizam¹, u Kraljevini Jugoslaviji taj program se ponešto izmijenio. Liberalizam se sveo na sekularizam, nacionalizam je ostao, a panslavizam se pretvorio u jugunitarizam.

Nakon sloma parlamentarnog života i značajno povišenih političkih tenzija u Kraljevini, kralj Aleksandar uspostavlja tzv. Šestosiječanjsku diktaturu. Sokol Kraljevine Jugoslavije (SKJ) proizvod je te diktature. Donošenjem Zakona o SKJ u prosincu 1929. godine sva gimnastička i tjelovježbena društva u zemlji s "plemenskim" tj. nacionalnim predznakom morala su se priključiti SKJ ili biti ugašena². Ovaj potez obilježava povratak izvornoj poruci ujedinjenog jugoslavenskog sokola iz 1919. godine: "Jedna država, jedan narod, jedan Sokol"³.

Djelovanje SKJ kao masovne državne institucije i pokreta bilo je dvokrako: jedan krak išao je u smjeru tjelesnog odgoja i uspostavljanja i održavanja fizičke spremne, vrlo slično predvojničkoj obuci. Drugi krak išao je ka razvijanju u članstvu nacionalne i državne ideologije, to jest jedinstvenog jugoslavenskog identiteta ponad "plemenskih" i vjerskih razlika. Drugi krak sadrži u sebi dvije programske točke koje SKJ snažno promovira: političku točku - centraliziranu državu, i ideološku točku - integriranu jugoslavensku nacionalnost. Sve to čini uz obilnu političku, financijsku i logističku potporu

1 Goran MILJAN, "Young, militarized, and radical: the ustasha youth organization, ideology and practice, 1941-1945", doktorska disertacija, Central European University, 2015., 119.

2 Željko KARAULA, "Hrvatska seljačka zaštita u Kraljevini Jugoslaviji", doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, 2014., 336.

3 Tomaž PAVLIN; Zrinko ČUSTONJA, "Sokol: Between Making Nation and State", *Kinesiology*, 50: 2 (2018) str. 260-268., 263.

države i dvora. Obavezna nastava tjelesne kulture u njihovim je rukama, što im daje široki utjecaj, ali budi naravno i otpore⁴.

Nakon kraljeve smrti i dolaskom na vlast predsjednika vlade Stojadinovića 1935. godine mijenja se odnos prema SKJ⁵. Odustaje se od nametanja ideologije integralnog jugoslavenstva, te SKJ polako gubi svoj privilegirani položaj i državnu potporu. Paralelno s tim, u Hrvatskoj nezaustavljivo jača HSS koji prerasta u svehrvatski nacionalni pokret s kojim dvor utanačuje sporazum o stvaranju samoupravne hrvatske teritorijalne jedinice unutar Kraljevine, Banovine Hrvatske. Tako knez Pavle smiruje političke tenzije i trenutno primiruje "hrvatsko pitanje" u iščekivanju ratne opasnosti koja se razvija s Hitlerovim širenjem Trećeg Rajha. HSS u Banovini razvija razgranatu mrežu svojih organizacija, među kojima i tjelovježbenu organizaciju za mladež - Hrvatski junak. SKJ u nekim dijelovima Banovine zadržava prisutnost i nekakvu popularnost, a kao značajna omladinska organizacija, iako ilegalna, javlja se i SKOJ.

"Cilj je bio izgraditi zdravu i discipliniranu mladež s razvijenom nacionalnom svijesću, spremnu za borbu, kada dođe trenutak za nacionalno oslobođenje"⁶. Ovaj citat primjenjiv je na praktički sve tjelovježbene organizacije koje su spomenute u ovom radu. Jugoslavenski sokol je svoj trenutak nacionalnog oslobođenja doživio 1918. kada je aktivno djelovao u korist uspostave države SHS, a kasnije je nastojao jačati i braniti osvojeno. Dok će jedan dio članstva Hrvatskog junaka takvu priliku vidjeti 1941. godine.

Sušak u to vrijeme dijeli naslov glavne morske luke Kraljevine s Dubrovnikom⁷. S 20 000 stanovnika i širom okolicom s oko 80 000 stanovnika koji mu gravitiraju, Sušak je važno jadransko urbano središte⁸. U Industriji i obrtu, trgovini, novčarstvu i prometu zaposleno je skoro 60% stanovništva⁹. Općina Sušak, kao bivše predgrađe Rijeke-Fiume, dobila je status grada 1919. godine, a u potpunosti se riješila talijanske okupacije tek početkom 1924. godine¹⁰. Zbog sjećanja na D'Annunzijevo i fašističko nasilje, te stranu talijansku okupaciju pučanstvo je u značajnoj mjeri bilo filojugoslavenski, ali istovremeno i prohrvatski orijentirano. Ove dvije stvar se ne isključuju, kako pokazuje politika HSS-a tih godina. Lista Vladka Mačeka na izborima 1938.

4 Vlatka VUKELIĆ, "Djelovanje sisačkog Sokolskog društva od 1919. do 1941. godine", *Godišnjak gradskog muzeja Sisak*, 10 (2010), 11.

5 Ibid., 24.

6 Sandra PRENDA, "Young, religious and radical: the Croat catholic youth organizations, 1922.-1945.", u: *Ideologies and national identities: the case of twentieth-century southeastern Europe*, ur. John LAMPE; Mark MAZOWER, Budimpešta: Central European University Press, 2004., 91.

7 Franjo BUTORAC; Toni BOGNOLO; Frano VIOLIĆ, ur. *Almanah grada Sušaka 1938 (Pretisak)*, Rijeka-Sušak: Adamić, 2002. (1938.), 67.

8 Ibid., 11.

9 Miloš POPOVIĆ; Aleksandar POPOVIĆ, "Yugoslavia in 1931", *Milos Popovic portfolio website*, <http://milosp.info/maps/interactive/census1931/index.html>.

10 BUTORAC; BOGNOLO; VIOLIĆ, ur. *Almanah grada Sušaka 1938*, 8.; Željko BARTULOVIĆ, *Sušak 1919. - 1947. državopravni položaj grada*, Rijeka: Adamić, 2004., 63.

godine dobiva više od 60% u gradu, a u kotaru skoro 90% glasova¹¹. HSS se zalagao za opstanak Kraljevine Jugoslavije i Banovine Hrvatske u njoj¹². Sjetimo se da vladu 1939. godine praktički vodi koalicija HSS-a i JRZ-a, uz blagoslov kneza Pavla. Ipak, Hrvatski junak općenito vode ljudi s desnog krila HSS-a, koji imaju tvrdi i ekskluzivistički pogled i pristup nacionalnoj temi. Isto vrijedi i za lokalnu, sušačku organizaciju. Ovo političko-ideološko razilaženje između lokalne organizacije Hrvatskog junaka i njene društvene okoline u znatnoj će mjeri obilježiti djelovanje i život te organizacije.

Katoličke organizacije za mladež

Ključna figura u hrvatskim katoličkim organizacijama poslije Prvog svjetskog rata bio je odvjetnik dr. Ivo (Ivan) Protulipac¹³. On je uz dr. Ivana Merza i druge, bio osnivač i prvi predsjednik Hrvatskog orlovskog saveza, katoličke omladinske tjelovježbene organizacije suprotstavljene jugoslavenskom sokolu (1923.); osnivač i prvi predsjednik Velikog križarskog bratstva, omladinske vjerske organizacije nastale nakon zabrane Orlova (1930.); kratkotrajno predsjednik Katoličke akcije za Zagrebačku nadbiskupiju (1936.); te osnivač i savezni vođa Saveza Hrvatskog junaka (1939.). Ubijen je u Trstu 31. siječnja 1946. godine kao prva poznatija žrtva OZN-a u inozemstvu.

Moja hipoteza o katoličkim temeljima nastanka Hrvatskog junaka počiva na pretpostavci kako je između Protulipca kao predsjednika Križara, i nadbiskupa Stepinca kao predsjednika Katoličke akcije, došlo do razlika u mišljenju u vezi organiziranja omladine. Stepincu su bili dovoljni Križari i učeničko društvo *Domagoj*, te nije htio osnivanje katoličke omladinske tjelovježbene organizacije temeljene na Orlovima. Dok je Protulipac, među ostalim osnivač i prvi predsjednik Orlovske organizacije, htio upravo njihovo ponovno osnivanje. Veliko križarsko bratstvo nije po njemu bilo dovoljno aktivno, niti je to moglo biti zbog svoje organizacijske i institucionalne naravi. S obzirom na otpuštanje stiska središnje vlasti, Protulipac je ocijenio kako je vrijeme za veći, jači i drugačiji rad na omladini u iščekivanju nesigurne budućnosti pred njima u europskoj pred-ratnoj atmosferi bujanja autoritarizma i općem shvaćanju Banovine Hrvatske kao prijelaznog rješenja. U tome ga nadbiskup Stepinac iz svojih razloga nije htio pratiti, pa je Protulipca razrješio dužnosti predsjednika Križara¹⁴, te je ovaj na svoju ruku osnovao Hrvatski junak i pokazao volju za suradnjom s "političkim pokretom

---

11 Ibid., 118.

12 Dejan DJOKIĆ, *Elusive Compromise: A History of Interwar Yugoslavia*, New York: Columbia University Press, 2007., 206.

13 vidi životopis u Zdravko MATIĆ; Damir STRUČIĆ, "Sudski postupak protiv dr. Ivana Protulipca predsjednika Križarske organizacije pred okružnim sudom u Zagrebu 15. lipnja 1938. godine", *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 62 (2020), 388-393.

14 Vođa Križara prestao je biti u prosincu 1938. godine, vidi MATIĆ i STRUČIĆ, "Sudski postupak protiv dr. Ivana Protulipca...", 390.; MILJAN, "Young, militarized, and radical", 119.

hrvatskog naroda”, HSS-om. Fokus “nove hrvatske omladine” premjestio se s vjere na naciju, uz izraziti anti-komunizam.

Općenito o početku organizacije za mladež HSS-a

Organizacija za mladež HSS-a bila je u pripremi već najkasnije od siječnja 1937. godine, ali se čekalo bolje mogućnosti za rad koje će nastupiti uspostavom Banovine Hrvatske 26. kolovoza 1939. godine¹⁵. Vladko Maček je preferirao organizaciju podmlatka Hrvatske Seljačke Zaštite, no ona nije bila naročito popularna među mladima¹⁶. Popularna se zato pokazala organizacija Hrvatski junak koju je osnovao dr. Ivo Protulipac, tada bivši vođa Velikog križarskog bratstva, nekad u kasno proljeće ili ljetu 1939. godine¹⁷. Ubrzo nakon uspostave Banovine Hrvatske, na sastanku članova bivšeg Hrvatskog sokola povezanih s HSS-om, razmišljalo se o ponovnoj uspostavi Hrvatskog sokola¹⁸, međutim kako je Maček otprije bio protiv¹⁹, od toga se odustalo. Umjesto toga, HSS je preuzeo organizaciju Hrvatski junak te ju počeo pomagati i protežirati.

Kao prilog tome može posvjedočiti isječak iz pisma saveznog vođe Hrvatskog junaka Ive Protulipca koji krajem prosinca 1939. godine javlja kako su neki bivši članovi Hrvatskog sokola proširili glasine da će se njihova bivša organizacija obnoviti. To nije istina kaže Protulipac: “(...) neki ga žele obnoviti samo za starije dok dr. Maček ne da dirati u omladinu, koja je povjerena Hrvatskom junaku.”²⁰ Hrvatski sokol na kraju nije bio obnovljen ni za mlade ni za starije, nego se vjerojatno više učlanjivalo u otvorenije

15 Stipe PILIĆ, “Virovitička hrvatska nacionalna omladina između dva svjetska rata do pristupa Ustaškoj mladeži 1941. godine”, *Zbornik Janković*, 4:4 (2019), 228.

16 KARAULA, “Hrvatska seljačka zaštita...”, 62.

17 Vukelić navodi kako se organizacija već spominje u izvješću Kotarskog načelnštva u Sisku Odjelu za državnu zaštitu Kraljevske banske uprave u Zagrebu za mjesec srpanj 1939. godine, vidi VUKELIĆ, “Djelovanje sisačkog Sokolskog društva”, 32.; Hrvatski junak obilježava “savezni dan” 2. lipnja, lako moguće da je to obljetnica osnutka organizacije općenito (2. lipanj 1939. godine), vidi HR DAR 540, zapovijed SHJ GV svim stjepovima, 10.5.1940.

18 VUKELIĆ “Djelovanje sisačkog ‘Sokolskog društva’...”, 32. Hrvatski sokol osnovan je 1922. godine izdvajanjem iz Sokolskog saveza SHS. Bio je nacionalnog i sekularnog, ponekad i anti-klerikalnog, karaktera. Zbog prvoga je bio u sukobu s Jugoslavenskim sokolom, a zbog drugog u rivalstvu s katoličkom organizacijom za tjelovježbeno-moralni odgoj mladeži, Orlovima. Hrvatski sokol raspušten je 1929. godine skupa s drugim organizacijama s nacionalnim predznakom, vidi PRLENDA, “Young, religious and radical”, 89.; “Sokol”, *Hrvatska enciklopedija (on-line) Leksikografskog zavoda “Miroslav Krleža”*, <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=57005>.

19 Maček je naime 1935. godine dao izjavu za novine u kojoj kaže kako je “(...) sokolstvo češka institucija stvorena prema njemačkom uzoru, koja se nije mogla aklimatizirati na hrvatskom tlu”, vidi ibid. Moguće da je na Mačekovo mišljenje utjecao žestoki napad 1932. godine Hrvatske bogoslovske akademije na “bezbožnu ideologiju Čeha dr. Miroslava Tyrša”, vidi Zdravko MATIĆ; Damir STRUČIĆ, “Sudski postupak protiv dr. Ivana Protulipca predsjednika Križarske organizacije pred okružnim sudom u Zagrebu 15. lipnja 1938. godine”, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 62 (2020), 385.; Miroslav Tyrš je naime osnovao prvo sokolsko društvo u Pragu 1864. godine, opće odrednice koje su više-manje pratile i organizacije sljedbenice bile su neka vrsta panslavizma, uz sekularizam i građansko usmjerenje, vidi “Sokol”, *Hrvatska enciklopedija (on-line) Leksikografskog zavoda “Miroslav Krleža”*, <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=57005>.

20 HR DAR 540, pismo Ive Protulipca Oskaru Turini, 28.12.1939.

paravoju organizaciju Seljačke ili Građanske zaštite, ili pak u junačku zaštitu Hrvatskog junaka.

Hrvatski junak općenito - Savez hrvatskog junaka u Zagrebu

Savez Hrvatskog junaka bila je krovna organizacija koja je obuhvaćala sve lokalne organizacije Hrvatskog junaka na razini općina i gradova diljem Banovine Hrvatske. Glavno vodstvo Saveza Hrvatskog junaka sa sjedištem u Zagrebu predstavljalo je središnje upravljačko tijelo Saveza. Lokalne organizacije, prema skautskoj tradiciji²¹, nazivale su se stjegovi. Vrhovni starješina²² Saveza Hrvatskog junaka bio je Milutin Majer (Mayer), Učitelj i pisac povijesnih romana popularnih među omladinom, podnačelnik grada Zagreba od 1925. do 1929. godine, Veliki meštar Družbe bratstva Hrvatskog zmaja od 1936. godine te jedan od četiri HSS-ova narodna zastupnika iz kotara Grad Zagreb (1938.)²³.

Isječak²⁴ iz novina Vreme s člankom "Kakav je zadatak omladinske organizacije Hrvatski junak" nepotpisanog autora iz travnja 1940. godine daje sažetu definiciju biti Hrvatskog junaka, te navodi "kako Hrvatski junak djeluje u okviru HSS-a sa zadatkom ideološkog izgrađivanja omladine kako bi bolje služila svom narodu", također navodi kako ima na desetke tisuća članova, a Mirka Glojnarica²⁵ spominje kao šefa propagande Hrvatskog junaka.

21 Postojao je samostalni Hrvatski skautski savez koji je tridesetih godina poprimio ultra-nacionalistički karakter. Početkom studenog 1939. godine u vodstvu je imao istaknute pripadnike i pristaše ustaškog pokreta. Tada je i promijenio ime u Hrvatski domobran, te pokušao javno proustaški djelovati, međutim ju je Maček optužio da je frankovačka i protunarodna, nakon čega je raspuštena. Njezini pripadnici će zajedno s članovima Hrvatskog junaka i Seljačke zaštite početkom rata razoružavati jugoslavenske vojnike i oružano sudjelovati u stvaranju NDH, vidi Mario JAREB, *Ustaško-domobranski pokret od nastanka do travnja 1941. godine*, Zagreb: Školska knjiga, 2006., 558-559.; Rory YEOMANS, *Visions of Annihilation: The Ustasha Regime and the Cultural Politics of Fascism, 1941-1945*, Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 2013., 87.

22 Nije jasno kada je Mayer formalno postao vrhovni starješina Saveza Hrvatskog junaka. Pilić navodi kako je za starješinu određen već 1937. godine, vidi PILIĆ, "Virovitička hrvatska nacionalna omladina...", 228.; Mayer se spominje kao starješina u pismu Turine Protulipcu od 16. listopada 1939. godine, vidi HR DAR 540, Pismo Oskara Turine Ivi Protulipcu, 16.10.1939.; Kolar-Dimitrijević navodi prema Glojnaricu kako je Mayer postao starješina 1940. godine, vidi KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, "Prilog biografiji Milutina Mayera", 84. i Mirko GLOJNARIĆ, *Borba Hrvata: Kronika dvaju desetljeća političke povijesti (1919.-1939.)*, II. Izdanje, Zagreb: izd. Antun Velzek, 1940., 223. Moguće da je Mayer slovio za neformalnog starješinu buduće organizacije za mladež dok ona nije i formalno nastala nekad u kasno proljeće ili ljeto 1939. godine. Lokalne organizacije s imenom Hrvatski junak osnivale su se već od 1937. godine, međutim biti će reformirane i ujedinjene u mrežu Saveza Hrvatskog junaka tek s uspostavom Banovine Hrvatske 1939. godine, vidi Franko MIROŠEVIĆ, *Dubrovnik u Kraljevini Jugoslaviji 1929. - 1941.*, Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 2020., 218.

23 vidi Mira KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, "Prilog biografiji Milutina Mayera", *Cris: Časopis povijesnog društva Križevci*, 1 (2005), 73.; ibid, 80.; Fikreta JELIĆ-BUTIĆ, *HSS - Hrvatska seljačka stranka*, Zagreb: Globus, 1983., 33.

24 HR DAR 540, isječak iz novina Vreme "Kakav je zadatak omladinske organizacije Hrvatski junak", 5.4.1940.

25 Novinar, publicist i član uredništva *Hrvatskog dnevnika*, član desnog krila HSS-a, ubijen od strane ustaša 1943. godine, vidi Mladen ŠVAB, "Glojnaric, Mirko", *Hrvatski biografski leksikon (on-line) Leksikografskog zavoda "Miroslav Krleža"*, <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=6959>; Alan LABUS, "Upravljanje medijima, cenzura, te položaj i uloga novinara u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj", *Studia lexicographica: časopis za leksikografiju i enciklopedistiku*, 3:1-2 (4-5) (2009.), 110.

Dr Oskar Turina

Odvjetnik dr. Oskar Turina biti će najvažnija ličnost i voditelj sušačkog i primorskog Hrvatskog junaka kroz cijelo vrijeme njegova postojanja. Turina je bio vrlo poduzetna osoba pa ga tako već 1929. godine nalazimo kao starješinu Hrvatskog sokola na Sušaku²⁶; kao tajnika Kluba advokata u Sušaku²⁷ i tajnika gradske organizacije HSS-a²⁸ 1938. godine; kao opunomoćenika Ministarstva unutarnjih poslova NDH²⁹ pri operativnom stožeru njemačko-ustaško-domobranske borbene skupine “Zapadna Bosna” u vrijeme Bitke na Kozari zaduženog za deportaciju civila i zarobljenika u logore; kao gosta Ivice Matkovića, zamjenika Vjekoslava Luburića u logoru Jasenovac u isto ljeto 1942. godine kada je izjavio kako je “(...) Jasenovac prirodno učilište reda, stege i discipline.”³⁰; kao glavaru Građanske uprave (NDH) za oslobođeno područje Gorskog kotara, Hrvatskog primorja i Istre...³¹ u jesen 1943. godine; te kao člana odbora za doček Ante Pavelića krajem 1948. godine u Buenos Airesu³².

Hrvatski junak na Sušaku

Od početka rada do kraja 1939. godine

Pripreme za osnivanje lokalne organizacije “hrvatskog tjelovježbenog društva Junak”³³ na Sušaku počele su nedugo nakon proglašenja Banovine Hrvatske. Već je 14. rujna 1939. godine konstituiran privremeni osnivački odbor. Glavni akteri u njemu su odvjetnik Oskar Turina i kapetan Ivan Gržalja³⁴. Međutim, dokumenti s najranijim nadnevkom u fondu su dvije pristupnice za redovne članove s imenima Milan Puškaš³⁵ i Josip Žvanut,³⁶ datirane 10. rujna 1939. godine. To upućuje na pripreme za osnivanje koje su bile provedene i prije samog stvaranja privremenog osnivačkog odbora. Stijeg Hrvatskog junaka na Sušaku formalno je osnovan 1. listopada 1939. godine

26 “Zrinsko-Frankopanska spomen-slava u Sušaku”, *Naša Sloga* (Sušak), 7.5.1929., 2.

27 BUTORAC; BOGNOLO; VIOLIĆ, ur. *Almanah grada Sušaka 1938*, 128.

28 BARTULOVIĆ, *Sušak 1919. - 1947.*, 145.

29 Položaj se još naziva i opći opunomoćenik vlade NDH u Banja Luci, također i opunomoćeni ministar, vidi Nikica BARIĆ, “Kozara 1942. - sudbina zarobljenika, civila i djece”, *Pilar - časopis za društvene i humanističke studije*, 22:2 (2016), 68.

30 Antun MILETIĆ, *Koncentracioni logor Jasenovac 1941.-1945. Dokumenta Knjiga II*, Beograd: Narodna knjiga, 1986., 1023.

31 Antun GIRON, *Zapadna Hrvatska u Drugom svjetskom ratu*, Rijeka: Adamić, 2004., 273-274.

32 Richard BREITMAN et al., *U.S. Intelligence and the Nazis*, Cambridge: Cambridge University Press, 2005., 216.

33 HR DAR 540, Dopis Oskara Turine Milutinu Majeru, 15.9.1939.

34 Predsjednik mjesne organizacije HSS-a Kostrene, pomorski kapetan, vidi Željko BARTULOVIĆ, “Grobnišćina i izbori za narodnu skupštinu 1931. - 1938.”, *Grobnički zbornik*, 6 (2004), 112.

35 HR DAR 540, Pristupnica redovnog člana Milan Puškaš, 10.9.1939.

36 HR DAR 540, Pristupnica redovnog člana Josip Žvanut, 10.9.1939.

uz prisutnost izaslanika Glavnog vodstva Saveza Hrvatskog junaka dr. Ive Protulipca³⁷. Glavno vodstvo i formalno postavlja vodstvo Stijega sa sljedećim članovima: stijegovođa dr. Oskar Turina i njegov zamjenik Milan Puškaš, te zapovjednik Ivo (Josip) Žvanut.³⁸

Prvi koraci središnjice organizacije Hrvatskog junaka³⁹ koji se tiču Sušaka išli su u smjeru organiziranja predavanja za svoje simpatizere i mladež u kojem bi se davale upute za početak rada i u kojem bi ih se upoznalo s njihovim programom⁴⁰. Pošto su organizacija koja djeluje na dobrovoljnoj bazi i to djelomično od novčane potpore građana-simpatizera, bila je potrebna određena količina propagande prema javnosti. Predavanja su trebali održati zastupnici HSS-a Ante Vrkljan⁴¹ i dr. Ante Cividini⁴² te odvjetnik dr. Ivo Protulipac. Samo će Cividini održati predavanje s naslovom "Nova omladina i njezina zadaća"⁴³, i to na dan formalnog osnivanja organizacije - 1. listopada na Sušaku, nakon toga će isto predavanje održati u Crikvenici kod HSS-ovca Franje Borića⁴⁴. Možemo pretpostaviti kako je lokalna organizacija Hrvatskog junaka i tamo osnovana, kao što je početkom listopada osnovan stijeg i u Bakru.⁴⁵ Stijegovi Sušak, Crikvenica i Bakar su prve lokalne organizacije Hrvatskog junaka u Primorju.

Glavno vodstvo upućuje nekoliko savjeta i uputstava stjegovođi Turini za početak rada. Tako mu savjetuju da počne raditi s grupom od 20 najboljih, izabranih mladića ispod 21 godine,⁴⁶ kao pomoć u organiziranju nude mu tehničkog izaslanika koji bi kroz tečaj od par večeri uputio vodeće rojnike⁴⁷ u

37 HR DAR 540, preglednica Stijega Sušak SHJ GV, 1.8.1940.

38 Glavno vodstvo je pogriješilo s imenom zapovjednika, koji se zove Josip Žvanut, uz to uloga zapovjednika bila je rukovođenje tjelovježbom članstva, vidi HR DAR 540, Dopis SHJ GV Stijegu Sušak, 2.10.1939.

39 Savez Hrvatskog junaka Glavno vodstvo Zagreb (SHJ GV ZG), adresa: Kraljice Marije 8, kasnije Jelačićev trg 8, Zagreb.

40 HR DAR 540, Dopis SHJ GV Anti Vrkljanu, 17.9.1939.

41 HSS-ov narodni zastupnik iz kotara Sušak (1938.), kasnije član prve Narodne vlade Hrvatske iz 1945. godine, te član Prezidijuma Narodnog sabora Hrvatske od srpnja 1945. do 1953. godine, vidi Nenad BUKVIĆ, "Prilog povijesti institucija: Prezidijum Sabora Narodne Republike Hrvatske 1945. - 1953.", *Arhivski vjesnik*, 60 (2017), 78.; "Prva Narodna vlada Hrvatske", *Savez antifašističkih boraca i antifašista RH*, https://www.sabh.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=1097:prva-narodna-vlada-hrvatske-&catid=5:novosti&Itemid=14; JELIĆ-BUTIĆ, *HSS*, 33.

42 Pedagog i javni djelatnik, HSS-ov narodni zastupnik iz kotara Čabar (1938.), član Družbe bratstva Hrvatskog zmaja i urednik njihova glasila, lista *Hrvatski zmaj*, vidi "Cividini, Ante", *Hrvatska enciklopedija (on-line) Leksikografskog zavoda "Miroslav Krleža"*, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=12018>; JELIĆ-BUTIĆ, *HSS*, 30.; također i predavač povijesti na Časničkoj školi Hrvatske seljačke zaštite, vidi KARAULA, "Hrvatska seljačka zaštita", 288.

43 Važnost omladine u stvaranju "novog hrvatskog čovjeka" bit će kontinuirano, ali i još više naglašavana s uspostavom NDH, prvenstveno kroz propagandne materijale, vidi MILJAN, "Young, militarized, and radical", 138-146.

44 Trgovac i HSS-ov narodni zastupnik iz kotara Crikvenica (1938.), vidi JELIĆ-BUTIĆ, *HSS*, 30.; Borić će, uz Tomu Jančikovića, biti vođa tzv. Crikveničke grupe HSS-a za Hrvatsko primorje od ljeta 1941. godine. Grupa će biti odana Mačekovoj politici čekanja do ljeta 1943. godine kada pristupa NOP-u, vidi GIRON, *Zapadna Hrvatska...*, 64, 109.

45 Ako misli na zadnju prošlu nedjelju, to je 8.10.1939.

46 HR DAR 540, Dopis Ive Protulipca Oskaruru Turini, 21.9.1939.

47 Najniži dočasnički čin u Hrvatskoj seljačkoj (i građanskoj) zaštiti od osnutka 1936. godine, naziv dolazi iz tradicije hrvatskog domobranstva iz Austro-Ugarskog razdoblja (iako ga domobranstvo u vrijeme Drugog svjetskog rata nije koristilo), vidi KARAULA, "Hrvatska seljačka zaštita", 164-166, 304.; naziv se koristi i u Ustaškoj vojnici od 1934. godine, vidi Krunoslav MIKULAN; Siniša POGAČIĆ, *Hrvatske oružane snage: 1941.-1945.: (ustrojstvo, odore i oznake)*, Zagreb: P.C. grafičke usluge, 1999., 149.; Roj Hrvatskog junaka bi trebao brojati oko 10 članova, ali to ovisi mogućnostima pojedinih stjegova što se tiče ljudstva i članstva.

rad;⁴⁸ za kraj mu poručuju da okupi sve pozitivne građane, prijatelje i izabrani krug omladine, te da krene s radom. Znakovito je kako mu na kraju dopisa dodatno imperativno poručuju da nikako ne uzima u organizaciju dečke starije od 21 godine⁴⁹, najvjerojatnije zbog povećane mogućnosti manipulacije mladim ljudima i djecom zbog njihova neiskustva i ideološke neispunjenosti.

Nakon prvih koraka ka okupljanju ljudstva, bilo je potrebno i pribaviti prostor u kojem će organizacija nesmetano vršiti svoje aktivnosti. Na molbu Puškaša Glavno vodstvo predaje Prosvjetnom odjeljenju Banovine Hrvatske molbu za korištenje dvorane Građanske škole⁵⁰, te im je obećano da će brzojavom biti naloženo da im se dvorana izda, također žele da Stijeg preda molbu upravi škole u Mažuranićevoj ulici⁵¹ u istu svrhu⁵². Stijeg po uputama kontaktira ravnateljstvo Državne muške osnovne škole u Mažuranićevoj ulici s molbom za ustupanje gombaone⁵³ u svrhu vježbanja svojih članova, te jedne sobe za kulturne sastanke po mogućnosti dva dana u tjednu pod večer kad nema redovite nastave⁵⁴. Rad s mladeži podrazumijevao je, osim samog vježbanja, i sastanke na kojima bi se mladež politički i ideološki instruirala.

Vidimo kako organizacija nije imala vlastite prostore, kao što je to bio slučaj sa Sokolom⁵⁵ koji je imao svoj dom u Ružičevoj ulici. Pribavljanje prostorija u kojem će članovi stijega vršiti svoje aktivnosti, a to su prvenstveno prostorije raznih škola, ostalo je na samostalnom angažmanu pojedinih stijegova, što je Glavno vodstvo poticalo.⁵⁶ Dakle, lokalni stijeg morao je slati upite i molbe za korištenje prostorija školskim ili drugim ustanovama koje su na raspolaganju imale sportsku dvoranu. Hrvatski junak se tako širio i dobivao prisutnost u zajednicama, u pravilu ondje gdje gravitiraju mladi. Prema tome, dobili bi tako na njih i nekakav utjecaj. U tome nisu imali većeg uspjeha na Sušaku gdje je Stijeg većinu vremena koristio samo prostore Građanske škole na Pećinama i osnovne škole u strogom centru Sušaka. U tom smislu će Stijeg Sušak 14. studenog 1939. godine poslati zahtjev ravnateljstvu Državne osnovne škole Trsat za ustupanje školske dvorane dva dana u tjednu.⁵⁷ Nema dostupnih informacija o ishodu ove molbe, ali po svemu sudeći bila je neuspješna.

Glavno vodstvo Saveza hrvatskog junaka povremeno šalje općenite zapovijedi svim lokalnim organizacijama u kojima im daje daljnje upute za rad i informira ih o relevantnim zbivanjima. Pa tako u zapovijedi⁵⁸ izdanoj

48 HR DAR 540, Dopis SHJ GV Stijegu Sušak, 22.9.1939.

49 HR DAR 540, Dopis SHJ GV Stijegu Sušak, 26.9.1939.

50 Državna mješovita građanska škola, današnja Osnovna škola Pećine. Građanska škola pokriva od 5. do 8. razreda današnje osnovne škole.

51 Državna muška osnovna škola, današnja Graditeljska, tj. Građevinska tehnička škola, Mažuranićeva ulica je današnja ulica Slavka Cindrića.

52 HR DAR 540, Dopis SHJ GV Stijegu Sušak, 2.10.1939.

53 Gimnastička dvorana

54 HR DAR 540, Dopis Stijega Sušak Ravnateljstvu državne muške osnovne škole, 4.10.1939.

55 Kraljevski jugoslavenski sokol, ili kraće Jugosokol.

56 HR DAR 540, zapovijed SHJ GV svim stjegovima, 3.10.1939.

57 Utorak i četvrtak od 17 do 20 sati.

58 HR DAR 540, zapovijed SHJ GV svim stjegovima, 3.10.1939.

3. listopada svim stjegovima Glavno vodstvo iznosi rješenje⁵⁹ Odjela za prosvjetu Banske vlasti kojim se obavještavaju sve osnovne i srednje škole kako se školska mladež može učlaniti u omladinsko izletničko-sportsko i odgojno društvo Hrvatski junak, te da uprave škola mogu ustupiti društvu školske dvorane na korištenje. Upadljivo je korištenje glagola koji izražava mogućnost, umjesto recimo glagola koji izražava obavezu. Banska vlast nije mogla učiniti obaveznim članstvo mladeži u Hrvatskom junaku jer to brani Ustav iz 1931. godine koji je još uvijek na snazi i u Banovini. Niti je mogla prisiliti uprave škola da Hrvatskom junaku daju svoje prostorije na korištenje.

Važna stavka na kojem je Glavno vodstvo konstantno inzistiralo bili su tečajevi i njihovo pohađanje. Već u prvoj zapovijedi nalazimo kako Glavno vodstvo poziva da na tečaj u Zagrebu svi stjegovi pošalju barem jednog izaslanika.⁶⁰ Izobrazba najboljih članova pri središnjici u Zagrebu⁶¹ bila je ključna za njihov efektivan rad u lokalnoj sredini. Rad na tečaju sastojao se prvenstveno od sportsko-tehničkih, ali i političko-ideoloških znanja i vještina koje bi polaznik tečaja usvojio, te kasnije prakticirao i širio. Glavno vodstvo dalje naređuju da se od učenika formira samo jedan roj onih vrlo solidnih i pozitivnih⁶². Vjerujem kako je to bila opća praksa početnog djelovanja stijegova Hrvatskog junaka. Na početku rada organizacije trebalo je izvježbati i pripremiti one "najbolje" koji bi kasnije, kad se stijeg okrupni, bili elita organizacije i na višem mjestu u njegovoj hijerarhiji.

Glavnu svrhu postojanja i misiju organizacije Hrvatski junak otkrivamo u pismu⁶³ u kojem savezni vođa Protulipac poručuje stjegovođi Turini kako "... se danas mora uprti sve snage da mlada generacija ne ode po zlu", a dalje još navodi kako treba paziti da "... ne uđu u organizaciju prestari ili pokvareni dečki, dakle da se uzimaju samo oni koji nisu maturanti ili već crveno obojeni". Možemo iščitati kako je smisao organizacije spriječiti ili barem umanjiti koliko je to moguće širenje marksističkog utjecaja na mladež. Iz toga možemo pretpostaviti kako je utjecaj marksizma⁶⁴ općenito među mladeži značajan, naročito među starijima, kako to sugerira Protulipac. Trebalo je dakle uzeti u organizaciju one koje bi se odgojem i vježbom pretvorilo u borce protiv komunizma, a za političke ciljeve Hrvatskog nacionalnog pokreta, ne nužno utjelovljenog u HSS-u.

---

59 Broj 55925/39 od 2.10.1939.

60 HR DAR 540, zapovijed SHJ GV svim stjegovima, 3.10.1939.

61 Ali ne samo u Zagrebu, kada organizacija na Sušaku dosegne određene okvire razvoja, provodit će i vlastite tečajeve kao regionalno središte Hrvatskog junaka.

62 HR DAR 540, Dopis SHJ ZG Stijegu Sušak, 5.10.1939.

63 HR DAR 540, Pismo Ive Protulipca Oskaru Turini, 11.10.1939.

64 Prva organizacija SKOJ-a na Sušaku osnovana je 1925. godine. Njihov ilegalni rad ometala su povremena uhićenja koja bi znala dovesti do potpunog prekida njihovih aktivnosti. Međutim, svaki put bi nanovo obnovili organizaciju i nastavili s djelovanjem. Krajem 1940. formirao se Mjesni komitet SKOJ-a za Sušak u sklopu velikih organizacijskih zahvata i konsolidacije komunističkih organizacija pod vodstvom izaslanika CK KPH Rade Končara, vidi Radule BUTOROVIĆ, *Sušak i Rijeka u NOB*, Rijeka: Centar za historiju radničkog pokreta i NOR Istre, Hrvatskog primorja i Gorskog kotara, 1975., 30-33.

U kratkom izvještaju o dosadašnjem radu Turina iznosi kako je po preporuci formirao dva roja po desetero djece, u prvom redu radničkog pomlatka i privatnih namještenika⁶⁵ koji su ostali "čisti". Nakon obavljenog tečaja želi povesti energičnu akciju među učenicima.⁶⁶ Stijeg je prvo okupio stariju mladež, radnike i službenike, kako bi izgradio jezgru svoje organizacije i pripremio ju za širenje prema mlađima, učenicima. Nadalje primjećuje kako je nakon prve vježbe bio pobuđen veliki interes učenika Gimnazije,⁶⁷ Trgovačke akademije,⁶⁸ Građanske i Pučke škole.

No javlja se poteškoća: zapovjednik Josip Žvanut jedino je tehnički izobraženo lice, ali radi po noći kao pekarski pomoćnik, tako da nije u stanju vježbati stotinu omladinaca⁶⁹. S obzirom na prvotno veći interes učenika, a i da doskoče problemu sa Žvanutom, Stijeg će slati svoje članove na tehničke tečajeve na kojima će se obrazovati za vođenje tjelovježbenog rada. U nedostatku tehnički obrazovanih rojnika i Žvanuta kojemu, iako je prošao tečaj u bivšem Hrvatskom sokolu, nedostaje teoretske izobrazbe u duhu Hrvatskog junaka, ne mogu s tom djecom ništa drugo osim naučiti ih marširanju i par kretnji, te ih zabaviti dječjim igrama.⁷⁰ Situacija će se u tom smislu poboljšati tek polovicom lipnja 1940. kada izlazi prvi broj tehničkog vjesnika u kojem su sadržane sve teoretske i praktične upute za tjelovježbeni rad.⁷¹ Turina na kraju moli Glavno vodstvo da se organizira osmodnevni tečaj na Sušaku krajem studenog ili početkom prosinca kako bi se riješio problem izostanka tehnički obrazovanog kadra za vježbanje. Primjećuje kako za sada imaju na raspolaganju dvorane u Građanskoj i Pučkoj školi, te po jednu sobu u svakoj od tih škola.⁷²

Nakon prve vježbe uzbunili su se i sušački ljevičari koji su izdali letak. Nakon toga je Turina ipak odlučio primiti "sve čiste i nepokvarene omladince kako bi ih spasio njihova kobnog utjecaja",⁷³ navodi se kako ih se samo iz pučke škole prijavilo pedeset.⁷⁴ Pisci protestnog letka na početku brane do tad učinjeno od strane Vladka Mačeka i Banovinu Hrvatsku od kojekakvih frankovaca i klerikalaca koji su prije napadali nauk braće Radić, a koji se sada javljaju i žele voditi omladinu.⁷⁵ Osuđuju pokušaje guranja hrvatske omladine u Junak koji je ustvari nekadašnji Orao,⁷⁶ a kojeg vode

65 Obično službenici u administraciji.

66 HR DAR 540, Izvještaj Oskara Turine SHJ GV, 16.10.1939.

67 Misli se na tadašnju Državnu mušku realnu gimnaziju, a današnju Prvu sušačku hrvatsku gimnaziju.

68 Nalazila se u zgradi Sušačke gimnazije, vidi "Povijest Ekonomske škole", *Ekonomska škola Mije Mirkovića*, <http://ss-ekonomska-mmirkovica-ri.skole.hr/skola/povijest>.

69 HR DAR 540, Izvještaj Oskara Turine SHJ GV, 16.10.1939.

70 Ibid.

71 HR DAR 540, zapovijed SHJ GV svim stjegovima, 6.6.1940.

72 Ibid.

73 HR DAR 540, Izvještaj Oskara Turine SHJ GV, 16.10.1939.

74 Ibid.

75 HR DAR 540, prijepis letka Hrvatska omladino!, 16.10.1939.

76 Hrvatski orlovski savez (1923. - 1929.), vidi Mark BIONDICH, "Radical catholicism and fascism in Croatia, 1918. - 1945.", *Totalitarian movements and political religions*, 8:2 (2007), 388.

bivši vođe Križara,⁷⁷ otjerani Protulipac, Majer i drugi. Ističu geslo “Zagreb, a ne Rim”, insinuirajući kako je Junak na neki način povezan s fašističkom Italijom (ustaše⁷⁸) ili barem da nastoji emulirati njihovu organizaciju za mladež. Također optužuju Hrvatski junak da radi štetu hrvatskoj omladini, te da su prevaranti.⁷⁹ Nakon napada i “raskrinkavanja” Junaka iznose svoje želje: pa kažu kako se hrvatskoj omladini mora omogućiti slobodan rad u naprednom duhu, te da je kulturno stvaranje i napredovanje moguće samo zajedničkim radom muškog i ženskog bloka, dok su muški i ženski članovi u Junaku strogo odvojeni, u duhu Orlova. Ističu kako su dovoljno jaki da se odupru “križarskim jurišnicima”.⁸⁰ Za kraj apeliraju na hrvatske drugove i drugarice⁸¹ da onemoguće rad Hrvatskog junaka tako što se u njega neće učlaniti.⁸² Agitacija protiv Junaka je spremno počela istovremeno sa širenjem njihove djelatnosti, što upućuje na živu atmosferu društvenih previranja i aktivnosti raznih političkih omladinskih organizacija.

U zapovijedi Glavnog vodstva od 18. listopada 1939. godine nalazimo kako svaki stijeg dobiva po dva primjerka prvog dijela priručnika za koji je poželjno da ga posjeduje svaki odbornik⁸³ i rojnik.⁸⁴ Dalje se nabrajaju osnovni dokumenti za rad organizacije koji se mogu nabaviti pri Glavnom vodstvu za određenu naknadu, oni su redom: pristupnice za redovne članove, pristupnice za junačku zaštitu - nju čine stariji članovi stijega koji ne obavljaju vježbe nego s mjesečnim novčanim izdatkom pomažu rad stijega, iskaznice za junačku zaštitu, potvrde za pripravnike,⁸⁵ svečani zavjeti,⁸⁶ iskaznice za redovne članove i markice⁸⁷ za potvrdu članarine.⁸⁸ Najavljuju kako uskoro izlazi novi vježbovnik i knjižica o prvom članskom ispitu. Tečaj u Zagrebu će se održati 28. listopada, prijave traju do 23., a stan i hrana koštaju sto dinara.⁸⁹ Pozivaju stjegove da uredi junačku zaštitu, te se osvrću na agitaciju protiv

77 Veliko križarsko bratstvo i sestrinstvo (1930. - 1945.), vidi Zdravko MATIĆ; Frano STOJIC, “Razvoj Katoličke akcije u Hrvatskoj nakon Ivana Merza”, *Crkva u svijetu*, 52:2 (2017), 219.

78 Glavna ustaška veza na Sušaku, veletrgovac Marijan Šimić (kasnije prvi ministar trgovine NDH), ne spominje se nigdje u arhivskom fondu. S obzirom na visoko-rangiranu budućnost Oskara Turine u ustaškom pokretu, moguće je da je već sada s njima uhvatio veze, iako tome za sada nema dokaza, vidi JAREB, *Ustaško-domobranski pokret*, 452. i 558.

79 HR DAR 540, prijepis letka Hrvatska omladino!, 16.10.1939.

80 HR DAR 540, prijepis letka Hrvatska omladino!, 16.10.1939.

81 Apel na kraju letka - “Drugovi i drugarice” može pokazivati da su pisci letka članovi SKOJ-a ili barem simpatizeri njihove političke pozicije, a koji su letak počeli hvaleći Mačeka, Banovinu i braću Radić kako bi se približili čitatelju simpatizeru HSS-a i hrvatskog nacionalnog pokreta.

82 HR DAR 540, prijepis letka Hrvatska omladino!, 16.10.1939.

83 Odnosi se na članove vodstva stijega kao što su stijegovoda, zamjenik stijegovode, zapovjednik, članovi upravnog odbora stijega, itd.

84 HR DAR 540, zapovijed SHJ GV svim stjegovima, 18.10.1939.

85 Kada osoba pristupi u stijeg postaje pripravnik kojemu ova potvrda služi umjesto iskaznice dok ne prođe članski ispit, nakon čega ih odbor stijega priznaje za redovne članove.

86 Kada pripravnika, nakon što je prošao članski ispit, odbor stijega prizna on postaje redovni član i potpisuje ovaj formular s kojim se naručuje iskaznica redovnog člana.

87 Kupnjom ovih markica redovni članovi i članovi junačke zaštite plaćaju članarinu Savezu Hrvatskog junaka, lijepe se u iskaznice.

88 HR DAR 540, zapovijed SHJ GV svim stjegovima, 18.10.1939.

89 Ibid.

Junaka o kojoj kažu kako samo treba raditi i ići naprijed.⁹⁰ Obračunom s neprijateljskom agitacijom baviti će se praktički u svakom broju svojih kasnijih novina, *Vihora*⁹¹.

Učenički list *Preporod* tada je jedini list Hrvatskog junaka, koji također izdaje i *Junački kalendar*.⁹² U *Junačkom kalendaru* je ukratko obrađeno sve što junaci trebaju znati, pretpostavljam da ima prvenstveno ideološko-normativnu funkciju.⁹³ Vodstvo poziva stjegove da prate vijesti o Hrvatskom junaku i u *Hrvatskom dnevniku*,⁹⁴ u za to posvećenoj kolumni.⁹⁵ Učenički list *Preporod* prestaje izlaziti u listopadu iduće godine, te počinje umjesto njega izlaziti *Vihor* - "list nove hrvatske omladine". List *Vihor* izlaziti će svakih 14 dana i donositi vijesti iz organizacije, upute za rad, izvještaje stjegova i slično. U svakom stijegu će se morati izabrati član koji će se baviti s listom - referent i njegovi pomoćnici - povjerenici, koji zajedno čine odbor za propagandu štampe. Također će se morati izabrati netko tko će redovito pisati za list i netko tko će za list slati fotografije; svi će se članovi morati pretplatiti na list i prodavati ga po školama, radionicama i slično.⁹⁶ Junak tada ulazi u novu fazu propagandne akcije tiskanjem i širenjem svojih udarnih novina.

U vrijeme tečaja⁹⁷ održat će se konferencija stjegovođa u prostorijama Glavnog stana Saveza Hrvatskog junaka na kojoj će biti govora o aktualnim pitanjima i daljnjem radu⁹⁸. Glavno vodstvo sprema se organizirati žensku omladinu u Hrvatske junakinje čiji će stjegovi biti u podređenom položaju prema mjesnom stijegu kao što su to i učenički.⁹⁹ Uključivanje ženske omladine u omladinske tjelovježbene organizacije ima tradiciju još iz vremena sokolstva u Austro-ugarskoj, dok je i u katoličkom, konzervativnijem svijetu postojala ženska grana Orlova - Orlice od 1925. godine¹⁰⁰.

Početakom studenog Stijeg Sušak urgira da se na prazno mjesto nastavnika tjelovježbe u Gimnaziji na Sušaku stavi njihov član i zapovjednik Stijega Josip Žvanut.¹⁰¹ Na tom i takvom mjestu bi se njihov utjecaj na omladinu povećao. Znakovito je što to pokušavaju postići kroz Prosvjetni odjel Banske vlasti koji im je od prije naklonjen,¹⁰² a koji će im i u budućnosti ići na ruku

90 Ibid.

91 U arhivskom fondu HR DAR 540, nalaze se tri primjerka "Vihora: lista nove hrvatske omladine", broj 1-2 od 25. studenog 1940. godine, broj 3-4 od siječnja 1941. godine i broj 7 od 25. ožujka 1941. godine.

92 HR DAR 540, zapovijed SHJ GV svim stjegovima, 20.10.1939.

93 HR DAR 540, Dopis uredništva Junačkog kalendara Oskaru Turini, 7.11.1939.

94 Glavno glasilo HSS-a, vidi JELIĆ-BUTIĆ, *HSS*, 18.

95 HR DAR 540, zapovijed SHJ GV svim stjegovima, 20.10.1939.

96 HR DAR 540, dopis SHJ GV svim stjegovima, 15.10.1940.

97 Tečaj u Zagrebu traje od 29.10. do 7.11.1939. godine.

98 HR DAR 540, zapovijed SHJ GV svim stjegovima, 20.10.1939.

99 Tj. dački, vidi ibid.

100 Za više informacija o *Hrvatskom orlovskom savezu* i *Svezi hrvatskih orlica* vidi Saša CERAJ, "Povijesni razvoj i važnost djelovanja hrvatskog Orlovstva", *Obnovljeni Život: časopis za filozofiju i religijske znanosti*, 71:1 (2016).

101 HR DAR 540, Dopis Stijega Sušak Prosvjetnom odjelu Banske vlasti u Zagrebu, 3.11.1939.

102 HR DAR 540, Dopis SHJ GV Stijegu Sušak, 2.10.1939.

unutar svojih mogućnosti u njihovoj interakciji s obrazovnim institucijama. Sljedeći dan Protulipac šalje Turini vrlo deprimiranu i defetističku poruku u kojoj kaže: “Ne samo ono stoji na prosvjeti. i mnogo drugog, da ne velim... Neda se ništa. Šta ćemo. Strpljen, spašen. Možda da požurite rješenje preko g. Vrkljana?”.¹⁰³ Poruka se tiče namještanja Žvanuta na mjesto nastavnika tjelovježbe u Sušačkoj gimnaziji, stvar se ne rješava, a ponuda je upotreba moći i utjecaja lokalnog narodnog zastupnika Vrkljana. Protulipac naknadno javlja Turini kako je ipak odlučeno da će uzeti Žvanuta na mjesto nastavnika tjelovježbe u Gimnaziji te daje naputak da se “gimnazijalci dovedu u red”.¹⁰⁴ Gimnazijalci su kao najobrazovaniji i ideološki raznomisleći bili mjesto otpora organizaciji Junaka.

Protulipac javlja kako je imenovanje Žvanuta za nastavnika tjelovježbe pri Sušačkoj gimnaziji dobilo i formalno povoljno rješenje, te se išlo u proces prikupljanja dokumenata potrebnih za formalnu prijavu za posao. Protulipac još kaže kako ga je “ta vijest silno obradovala, jer bi time bila uklonjena najveća poteškoća, koja koči daljnji uspješan rad”.¹⁰⁵ Međutim, doživjeli su vrlo neugodno iznenađenje kada Žvanutu u gradskom poglavarstvu¹⁰⁶ nisu mogli izdati uvjerenje da je podanik Kraljevine Jugoslavije¹⁰⁷ jer se vodi kao strani državljanin. Protulipac kaže kako se mora pokušati prijaviti, pa makar kasnije donijeti uvjerenje nakon što prođe postupak dobivanja državljanstva, i sam priznaje da će to biti teško izvedivo.¹⁰⁸ Neuspjeh u dovođenju vlastitog člana na položaj u gimnaziji označava prvi u nizu neuspjeha koji će dovesti do toga da organizacija ne bude značajno prisutna u sušačkom školstvu, a onda i u društvenom životu Sušaka općenito.

U novoj zapovijedi Glavno vodstvo javlja kako je ban odredio da se takozvano “fizičko vaspitanje” u dosadašnjem obliku¹⁰⁹ više ne provodi. Pozivaju sve stjegove da se jave svojim općinama s ponudom preuzimanja aktivnosti tjelovježbe, te molbom za preusmjeravanje sadašnjih i budućih sredstava namijenjenih za tjelovježbu lokalnom Stijegu Hrvatskog junaka za održavanje vježbi, tečajeva i nabavku sprava.¹¹⁰ Ovo predstavlja značajan napredak za Hrvatskog junaka jer dobivaju više prostora za djelovanje i više sredstava ako im je općina naklonjena, što je na Sušaku slučaj. Prema tome, stijeg Sušak javlja gradskom poglavarstvu Sušaka kako će, po novom sustavu,

103 HR DAR 540, Pismo Ive Protulipca Oskaru Turini, 4.11.1939.

104 HR DAR 540, Pismo Ive Protulipca Oskaru Turini, 8.11.1939.

105 HR DAR 540, pismo Ive Protulipca Oskaru Turini, 17.11.1939.

106 Današnji Rektorat Sveučilišta u Rijeci u tadašnjoj i današnjoj Gundulićevoj ulici.

107 domovnica

108 HR DAR 540, pismo Ive Protulipca Oskaru Turini, 17.11.1939.

109 Do tada se tjelovježba organizirala kroz odjele za fizičko vaspitanje srezova i općina, a operativno ju je provodio Sokol Kraljevine Jugoslavije uz kontrolu i koordinaciju Ministarstva za fizičko vaspitanje naroda Kraljevine Jugoslavije, vidi Aleksandra VRANEŠEVIĆ, “Ministarstvo fizičkog vaspitanja Kraljevine Jugoslavije 1932. - 1941. inventar”, *Beograd: Biblioteka informativnih sredstava Arhiva Jugoslavije*, http://www.arhivyyu.gov.rs/index.php?download_command=attachment&file_command=download&file_id=869016&file_type=oFile&modul=Core%3A%3AFileManagement%3A%3AcFileModul, 15.

110 HR DAR 540, zapovijed SHJ GV svim stjegovima, 13.11.1939.

tjelesni odgoj provoditi privatna inicijativa potpomognuta od strane vlasti, a Savez Hrvatskih junaka je s odobrenjem vlasti u cjelokupnoj Banovini Hrvatskoj preuzeo tu inicijativu; traži se novčana potpora grada Junaku u vršenju tih aktivnosti.¹¹¹ Organizacija Hrvatskog junaka postaje bitna na razini Banovine u organizaciji mladeži jer, kako smo mogli vidjeti, prepuštena joj je praktički cjelokupna tjelovježba i političko-ideološka obuka mladeži koja će se ostvarivati u skladu s njihovim mogućnostima efektivne organizacije aktivnosti na terenu.

Glavno vodstvo najavljuje novi tečaj u Zagrebu od 27. prosinca do 3. siječnja, te obavještavaju kako je osnovana Radnička zajednica Saveza Hrvatskog junaka koja pokreće svoj list koji se bavi radnicima. Stjegovi moraju urediti sa svojim članovima - radnicima da ovi prodaju taj list pred tvornicama i radionicama.¹¹² Uz HRS organizira se i odjel za radničku omladinu unutar omladinske organizacije Hrvatskog junaka, a sve u svrhu HSS-ove političke borbe za pridobivanje radnika, protiv komunizma.

Hrvatsko prosvjetno i dobrotvorno društvo Prijatelji seljačke sloge ogranak Trsat i mjesna organizacija HSS-a na Trsatu priređuju u subotu 2. prosinca u svim prostorijama Hrvatske čitaonice na Trsatu svoju prvu veliku zabavu s plesom, te pozivaju Stijeg s cjelokupnim članstvom na sudjelovanje.¹¹³ Možemo primijetiti suradnju između raznih organizacija HSS-a, ali i drugih. Tako će ih kasnije i planinarsko društvo Velebit¹¹⁴ pozvati na planinarsku pokladnu noć u Park hotelu¹¹⁵ 27. siječnja sljedeće godine.¹¹⁶

U sljedećem pismu¹¹⁷ Protulipac traži od Turine da kod referenta za prosvjetu¹¹⁸ traži hitno rješenje predstavke koju je Protulipac predao Prosvjetnom odjelu Banske vlasti, a tiče se premještanja dvije prosvjetne djelatnice¹¹⁹ iz Kutine u Građansku školu s ciljem promjene "nemogućih prilika, koje sprječavaju svaki uspješan rad".¹²⁰ Vidimo još jedan primjer suradnje Prosvjetnog odjela Banovine s Hrvatskim junakom u pripremi terena za njihovo širenje.

Stijeg Sušak javlja Glavnom vodstvu kako će održati tečaj na Sušaku od 5. do 9. siječnja 1940. godine, te će na njega biti pozvani članovi organizacije s Krasice, iz Bakra, Kraljevice, Crikvenice i Novoga.¹²¹ Prije početka tečaja

111 HR DAR 540, Dopis Stijega Sušak Gradskom poglavarstvu Sušaka, 20.11.1939., pošto je ovo praktično postupanje po zapovijedi također vidi HR DAR 540, zapovijed SHJ GV svim stjegovima, 13.11.1939.

112 Ibid.

113 HR DAR 540, Dopis Društva prijatelja seljačke sloge Stijegu Sušak, 23.11.1939.

114 Hrvatsko planinarsko društvo podružnica Velebit, osnovano 1923. godine, vidi BUTORAC, BOGNOLO, VIOLIĆ, *Almanah grada Sušaka 1938*, 60.

115 Na Pećinama, vidi *ibid.*, 135-136.

116 HR DAR 540, HPD Velebit Stijegu Sušak, bez datuma ali očito poslano u neko razumno vrijeme prije 27.1.1940.

117 HR DAR 540, pismo Ive Protulipca Oskaru Turini, 2.12.1939.

118 Referent Degoricija.

119 Učiteljica Ljerka Justi i profesorica Katarina Uzelać

120 HR DAR 540, pismo Ive Protulipca Oskaru Turini, 2.12.1939.

121 Novi Vinodolski

održat će se prvi članski ispit, pa mole Glavno vodstvo da pošalje izaslanika koji će voditi tečaj.¹²² Junak na Sušaku se u međuvremenu afirmirao kao regionalno središte kojemu počinju gravitirati ostali stjegovi iz Primorja. Uskoro će sva ta mjesta biti organizacijski ujedinjena u Primorsku župu Hrvatskog junaka. Stijeg Sušak javlja pojedinosti o svojem tečaju koji će se održati od 5. do 9. siječnja 1940. godine i lokalnim organizacijama¹²³ HSS-a po Primorju.¹²⁴ Što nije čudno jer su i oni sami organizacija HSS-a, te umrežavanjem sa stranačkim i drugim organizacijama jačaju svoj utjecaj.

U novoj zapovijedi najavljuje se još jedan tehnički tečaj u Zagrebu, koji će trajati od 27. prosinca do 3. siječnja 1940. godine; svaki stijeg mora poslati najmanje jednog izaslanika - rojnika, a cijena je 130 dinara.¹²⁵ Središnjica organizacije redovitim tečajevima nastoji obrazovati dovoljno kadra za ispunjenje hijerarhije organizacije i tako joj omogućiti nesmetan rad i širenje, tj. pridobivanje sve više članova. Vježbovnik se šalje stjegovima, uskoro izlaze upute za igre, za rad naraštaja¹²⁶ i rad na sastancima.¹²⁷ Stvara se središnjica Hrvatskih junakinja, stjegovi mogu početi okupljati djevojke u posebne grupe koje ne smiju voditi muški članovi; "zajedničke vježbe i sastanci su bezuslovno zabranjeni".¹²⁸ Obavještavaju o tečaju na Sušaku za stjegove u Primorju.¹²⁹ Glavno vodstvo i formalno odobrava tečaj,¹³⁰ te namjerava na njega poslati svoga izaslanika Antuna Jakašu.¹³¹ Glavno vodstvo najavljuje svim stjegovima tečaj za svoje napredne članove od 4. do 9. siječnja u Zagrebu¹³².

U pismu Mariju Pilepiću, Stijeg napominje kako je "vođa hrvatskog naroda i predsjednik HSS-a" dr. Vladko Maček povjerio odgoj omladine Savezu Hrvatskog junaka, te kako Stijeg Sušak ima svoju glazbenu sekciju u koju je prešlo dosta članova bivšeg društva Mladost.¹³³ Pitaju ga da im preda ili proda glazbala tog istog društva, koje on čuva.¹³⁴ Junak je osim tjelovježbenih i kulturnih aktivnosti nastojao imati i glazbenu, pa kasnije i kazališnu sekciju, međutim glazbena sekcija se vjerojatno ubrzo ugasila pošto nema više o njoj spomena u arhivskoj građi. Mario Pilepić javlja kako on sam

122 HR DAR 540, Dopis Stijega Sušak SHJ GV, 10.12.1939.

123 Bakar, Kraljevica, Crikvenica, Novi - Vinodol, Senj, Krk, Omišalj, Aleksandrovo (Punat), Baška, Rab, Novalja, Pag.

124 HR DAR 540, Dopis Stijega Sušak mjestima po Primorju, 20.12.1939.

125 HR DAR 540, zapovijed SHJ GV svim stjegovima, 10.12.1939.

126 Naraštaj čine dvije podskupine: poletnici od 7 do 11 godina, i avangardisti od 12 do 16 godina, vidi HR DAR 540, zapovijed Naraštajskog vodstva svim stjegovima, 5.10.1940.

127 HR DAR 540, zapovijed SHJ GV svim stjegovima, 10.12.1939.

128 Ibid.

129 Ibid.

130 HR DAR 540, Dopis SHJ GV Stijegu Sušak, 11.12.1939.

131 HR DAR 540, Dopis SHJ GV Stijegu Sušak, 4.1.1940., Antuna Jakašu nalazimo kao izaslanika vrhovnog zapovjedništva Ustaškog junaka (dio Ustaške mladeži) 1941. godine, vidi "Smotra ustaške mladeži", *Hrvatski branik* (Vinkovci), 9.12.1941., 3.

132 HR DAR 540, zapovijed SHJ GV svim stjegovima, 18.12.1939.

133 Glazbeno diletantsko društvo Mladost s Krimeje, osnovano 1925, 1938. godine ima oko 120 članova, vidi BUTORAC, BOGNOLO, VIOLIĆ, *Almanah grada Sušaka 1938*, 59.

134 HR DAR 540, Dopis Stijega Sušak Mariju Pilepiću, 20.12.1939.

ne može raspolagati imovinom bivšeg društva Mladost, te kako o zahtjevu za glazbalima moraju diskutirati na svojem sastanku.¹³⁵ Nemogućnost nabave instrumenata je vjerojatno jedan od razloga za eventualni neuspjeh glazbene sekcije Junaka uopće. Održan je prvi, i jedini zabilježeni, sastanak glazbene sekcije Hrvatskog junaka na Sušaku na kojem su izabrani sljedeći članovi: Mijo Tićak¹³⁶ za pročelnika, Kazimir Krašević¹³⁷ za tajnika, Davor Blažić¹³⁸ za blagajnika i Stjepan Božičević¹³⁹ za oružara.¹⁴⁰

Prilikom Božićnih blagdana Stijeg Sušak, kao "eminentno hrvatska narodna i odgojna ustanova", šalje upit ravnateljstvu Elektre¹⁴¹ za donaciju preko dopisa u kojem navode kako u Stijegu imaju oko 300 omladinaca, prvenstveno radnika, šegerta i naučnika, te učenika svih škola u užem području grada Sušaka; većina njih pripada najsiromašnijim slojevima pučanstva, a 150 njih nema sredstva za nabavu papučica za tjelovježbu.¹⁴² Ravnateljstvu Javnih skladišta¹⁴³ poslali su isti upit.¹⁴⁴ Zanimljivo je kako su pitali gradske tvrtke, vjerojatno jer su bili sigurni u donaciju pošto im je gradsko vijeće po kontrolom HSS-a naklonjeno. Nakon dva mjeseca Elektra d.d. će im odgovoriti kako oni ne dijele takve vrste pripomoći, te neka se obrate općini.¹⁴⁵

Povodom blagdana Božića i Nove godine Stijeg Sušak šalje čestitke Ivi Protulipcu,¹⁴⁶ Milutinu Majeru,¹⁴⁷ Vladku Mačeku,¹⁴⁸ Anti Cividiniju,¹⁴⁹ Anti Vrkljanu¹⁵⁰ i Mariju Šariniću.¹⁵¹

135 HR DAR 540, pismo Marija Pilepića Stijegu Sušak, 22.12.1939.

136 Trgovački pomoćnik, vidi HR DAR 540, pristupnica junačke zaštite Mijo Tićak, 11.11.1939.

137 Učenik, vidi HR DAR 540, pristupnica redovnog člana Kazimir Krašević, 6.11.1939.

138 Privatni namještenik, vidi HR DAR 540, pristupnica junačke zaštite Davorin Blažić, 10.11.1939.

139 Električar, vidi pristupnica redovnog člana Stjepan Božičević, 8.11.1939.

140 HR DAR 540, Zapisnik prvog sastanka glazbene sekcije Hrvatskog junaka, 22.12.1939.

141 Gradsko električno poduzeće Elektra d.d., osnovano 1923. godine, snabdijeva električnom energijom Sušak, Bakar, Bakarac i Kraljevicu s brodogradilištem, a kupuje ju od Tvornice papira d.d. Smith i Meynier, vidi BUTORAC, BOGNOLO, VIOLIĆ, *Almanah grada Sušaka 1938*, 23.

142 HR DAR 540, Dopis Stijega Sušak ravnateljstvu Elektre, 20.12.1939.

143 Javna i slobodna carinska skladišta otvorena 1934. godine, vidi BUTORAC, BOGNOLO, VIOLIĆ, *Almanah grada Sušaka 1938*, 69-70.

144 HR DAR 540, Dopis Stijega Sušak ravnateljstvu javnih skladišta, 20.12.1939.

145 HR DAR 540, dopis Elektre d.d. Stijegu Sušak, 20.2.1940., odgovor na HR DAR 540, Dopis Stijega Sušak ravnateljstvu Elektre, 20.12.1939.

146 Savezni tajnik Saveza Hrvatskog junaka, vidi HR DAR 540, dopis Stijega Sušak Ivi Protulipcu, 22.12.1939.

147 Savezni vođa Saveza Hrvatskog junaka, vidi HR DAR 540, dopis Stijega Sušak Milutinu Majeru, 22.12.1939.

148 Vođa hrvatskog naroda, predsjednik HSS-a i potpredsjednik vlade, vidi HR DAR 540, dopis Stijega Sušak Vladku Mačeku, 22.12.1939.

149 HR DAR 540, dopis Stijega Sušak Anti Cividiniju, 22.12.1939.

150 HR DAR 540, dopis Stijega Sušak Anti Vrkljanu, 22.12.1939.

151 HR DAR 540, dopis Stijega Sušak Mariju Šariniću, 22.12.1939.

Od početka do polovice 1940. godine

Nakon tečaja na Sušaku Glavno vodstvo javlja kako je zadovoljno njegovim uspjehom i dosadašnjim radom Stijega, također javlja koji su članovi postali redoviti članovi nakon ovog tečaja.¹⁵² Glavno vodstvo dostavlja vježbe za naraštaj za 1940. godinu, te javljaju kako se pristupa konačnom uređenju pitanja odora; želje i prijedloge mogu stjegovi javiti, ali najhitnije; odore moraju biti jeftine i odgovarati omladinskoj naravi organizacije, te po mogućnosti mogu imati nacionalna obilježja.¹⁵³ Uniformizacija u omladinskim organizacijama bila je pravilo, od Sokola do Skauta¹⁵⁴ svi su nosili odore. Hrvatski junak relativno kasno pristupa pitanju odora što može ukazivati na brz i nepripremljen osnutak organizacije i/ili na pomanjkanje sredstava zbog kojeg su uniforme tek sada došle na red. Prilikom vježbanja pripadnici stjegova koriste hlačiće za vježbanje plave boje kakve koriste škole, praksa je da se jedan primjerak nabavi u Zagrebu, te se po njima onda šivaju druge. Propisi za odore i opremu Hrvatskog junaka izaći će tek početkom lipnja ove godine.¹⁵⁵ Pitanju uniforma srodno je pitanje i simbola, među kojima zastava. Službena zastava stjegova Hrvatskog junaka na jednoj strani ima grb i parolu¹⁵⁶ organizacije, dok je na drugoj strani natpis stijega. U sredini nalazi se simbol tj. oznaka raspoznavanja bitna za taj kraj kao npr. grb grada. Zastava se naručuje od Glavnog vodstva, a stoji 1000 dinara.¹⁵⁷

Stjegovi mogu početi naručivati iskaznice za redovne članove s položenim članskim ispitom koji imaju permanentni popust od 50% na cijenu željezničkih karata.¹⁵⁸ Održat će se tečaj u Zagrebu od 1. do 7. veljače, stjegovi koji nisu na prošli tečaj poslali nikoga to moraju sada "bezuvjetno učiniti."¹⁵⁹ Postojanje stjegova koji nisu poslali nikoga na tečaj ukazuje: prvo, na pomanjkanje novčanih sredstava koje će konstantno pratiti dobar dio lokalnih organizacija Junaka, a onda i na nezainteresiranost članova za sudjelovanje i daljnji napredak.

Pošto Stijeg oskudijeva na najnužnijim potrepštinama za uspješan i intenzivan rad traže od gradskog povjerenika Marija Šarinića iznos od 10 000 dinara iz gradske blagajne u svrhu nabave tih potrepština.¹⁶⁰ Na kraju ističu kako je Vladko Maček Hrvatskom junaku povjerio "tjelovježbeni i

---

152 HR DAR 540, dopis SHJ GV Stijegu Sušak, 15.1.1940.

153 HR DAR 540, zapovijed SHJ GV svim stjegovima, 15.1.1940.

154 Savez skauta Kraljevine Jugoslavije, vidi Marino MANIN; Ana POPOVČIĆ, "O skautima u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca i Kraljevini Jugoslaviji između dvaju svjetskih ratova", *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest*, 50:2 (2018), 160.

155 HR DAR 540, zapovijed SHJ GV svim stjegovima, 6.6.1940.

156 Parola je najvjerojatnije "Za Boga i Hrvatsku" ili službeni pozdrav s kojim završavaju gotovo svi dopisi i pisma: "ZA DOM!"

157 HR DAR 540, zapovijed SHJ GV svim stjegovima, 15.1.1940.

158 Ibid.

159 HR DAR 540, zapovijed SHJ GV svim stjegovima, 15.1.1940.

160 Potrepštine su: bubanj i truba, 10 šatora za logorovanje, jedne ruče, dvije strunjače i tri velika kotla za logorsku kuhinju, vidi HR DAR 540, dopis Stijega Sušak Mariju Šariniću, 18.1.1940.

ideološki odgoj njihove uzdanice, omladine do 21. godine.”¹⁶¹ Pozivanje na Mačeka im postaje ustaljena praksa kad god traže nešto od ljudi ili organizacija van Hrvatskog junaka. Gradska blagajna isplaćuje Stijegu Sušak 10 000 dinara u srebru 7. veljače 1940. godine.¹⁶² Osim gradske općine koja će Stijegu novčano pomagati, spomenimo još društvo Hrvatska žena¹⁶³, koje u srpnju pristupa Stijegu Sušak kao član utemeljitelj s iznosom od 500 dinara.¹⁶⁴ Član utemeljitelj označava organizaciju koja je poduprla rad stijega s većim novčanim iznosom, to će za Stijeg Sušak biti samo društvo Hrvatska žena. Glavno vodstvo će se zalagati kako bi Hrvatski junak dobio redovnu subvenciju od Banske vlasti,¹⁶⁵ iako bez uspjeha, a s ciljem pomaganja kronično siromašnih stjegova.

Glavno vodstvo preporučuje stjegovima nabavu nekih od novih izdanja *Seljačke sloge*, a koja se tiču *opusa* Antuna Radića. Zrinsko frankopanski dan¹⁶⁶ će Hrvatski junak proslaviti u svim krajevima, a za proljeće se očekuju prve posvete zastava.¹⁶⁷

Hrvatski junak se i dalje širi na mjesta u okolici Sušaka, pa tako javljaju mjesnim organizacijama HSS-a u Krasici i na Grobniku kako će zamjenik stijegovode Milan Puškaš doći osnovati stjegove u njihova mjesta: 4. veljače u Krasici, a 11. veljače na Grobniku, mole ih da Puškašu budu na usluzi u to vrijeme.¹⁶⁸ Iz neznanih razloga osnivanje stjegova u navedena dva mjesta neće se održati u to vrijeme. Stijeg Hrvatskog junaka u Krasici bit će osnovan tek 25. veljače;¹⁶⁹ osnivačkom sastanku prisustvovali su Žvanut i Jadrijev,¹⁷⁰ a u Stijeg se prijavilo 85 osoba.¹⁷¹ Traže od vodstva priručnike i dokumente, dok će sprave i potrepštine potražiti od općine koja ih je preuzela od Jugosokola nakon što se ovaj ugasio, a koji ih je svojevremeno preuzeo nakon što se ugasio Hrvatski sokol na Krasici.¹⁷² Politika preuzimanja prostora od ugašenih tjelovježbenih organizacija, pogotovo u ovom redoslijedu, bila

161 HR DAR 540, dopis Stijega Sušak Mariju Šariniću, 18.1.1940.

162 HR DAR 540, potvrda primitka iznosa od 10 000 dinara Stijega Sušak iz blagajne Gradskog poglavarstva, 7.2.1940.

163 Kulturno i humanitarno društvo “Hrvatska žena” na Sušaku, osnovano 1936., a predsjednica je Zdenka Mikšić, vidi BUTORAC, BOGNOLO, VIOLIĆ, *Almanah grada Sušaka 1938*, 52.

164 HR DAR 540, dopis Hrvatske žene Stijegu Sušak, 5.7.1940.

165 HR DAR 540, dopis SHJ GV Župi Sušak, 5.9.1940.

166 Održava se 30. travnja, vidi HR DAR 540, dopis Stijega Sušak HKD-u Napredak, 1.4.1940.; Spomendan Zrinskog i Frankopana slavili su i Hrvatski sokol i Jugosokol zbog anti-austrijskog karaktera tog kulta, ali ga kasnije preuzima i NDH, vidi VUKELIĆ, “Djelovanje sisačkog ‘sokolskog društva’...”, 18.; YEOMANS, *Visions of Annihilation*, 333.; “Povijest Hrvatskog sokola”, *PŠD Hrvatski sokol Vinkovci*, http://www.hrvatski-sokol.hr/?page_id=25.

167 HR DAR 540, zapovijed SHJ GV svim stjegovima, 29.1.1940.

168 HR DAR 540, dopis Stijega Sušak mjesnoj organizaciji HSS-a Krasica, 1.2.1940., HR DAR 540, dopis Stijega Sušak mjesnoj organizaciji HSS-a Grobnik, 1.2.1940.

169 Vodstvo stijega: stijegovoda pomorski kapetan Mirko Cuculić, zamjenik stijegovode općinski činovnik Ivan Pavletić, zapovjednik Tugomir Pavletić, a za junakinje Blaženka Mikuličić i Mileva Mičetić, vidi HR DAR 540, dopis Stijega Sušak SHJ GV, 27.2.1940.

170 Privatni činovnik, vidi HR DAR 540, pristupnica redovnog člana Stanislav Jadrijev, 7.11.1939.

171 15 omladinaca od 15 do 20 godina, 40 od 7 do 12, 20 djevojčica od 8 do 15 i 10 od 15 do 18.

172 HR DAR 540, dopis Stijega Sušak SHJ GV, 27.2.1940.

je česta praksa u Banovini. Nakon prošlog neuspjelog pokušaja osnivanja stijega na Grobniku, Stijeg Sušak šalje dopis načelniku općine Grobnik u kojem naviješta dolazak svojih izaslanika za 31. ožujka koji će osnovati stijeg, pita ga da im se organizira doček.¹⁷³ Općinsko poglavarstvo potvrđuje sastanak.¹⁷⁴ Stijeg Grobnik osniva Milan Puškaš na dogovoreni datum - 31. ožujka.¹⁷⁵

Pitanje nabave opreme, odjeće i sličnog dolazi do izražaja kako se Stijeg širi i provodi svoje aktivnosti, naročito javne manifestacije. Za nabavu ruča i strunjača kontaktiraju tvrtku J. Oražem¹⁷⁶ u Dravskoj banovini te ih pitaju za cjenik,¹⁷⁷ dok od Glavnog vodstva naručuju 63 majice u različitim veličinama.¹⁷⁸ Od Glavnog vodstva također traže informacije gdje mogu nabaviti šatore, svečane i izletničke odore, također ih obavještavaju kako planiraju svake nedjelje ići na izlete pa traže da se uredi popusti kod željeznice. Majice će biti od naročite važnosti za njihovu prvu svečanu akademiju koja je u planu uskoro.

Stijeg odlučuje prirediti svoju prvu svečanu akademiju 7. travnja od 10 do 12 sati ujutro, pa pitaju upravu kina Jadran¹⁷⁹ bi li im mogli ustupiti u to vrijeme svoje prostorije i uz koliku novčanu odštetu;¹⁸⁰ isto pitaju i Hrvatsku čitaonicu na Trsatu za vrijeme od 19 sati do 3 sata ujutro idući dan.¹⁸¹ Akademija podrazumijeva svečanu priredbu s predavanjima, recitacijom, gimnastikom i na kraju dana zabavom i plesom. Stijeg pita Glavno vodstvo bi li na njihovu svečanu akademiju od 7. travnja došao vrhovni starješina Hrvatskog junaka Milutin Majer.¹⁸² Vodstvo odgovara kako je Majer često bolestan, ali je njegov dolazak ipak moguć.¹⁸³

Hrvatska čitaonica javlja Stijegu kako bi najam prostorija za svečanu akademiju 7. travnja koštao 800 dinara, ako uspiju ishoditi od Elektre oprost od plaćanja električne struje onda 450 dinara.¹⁸⁴ Koliko god bilo jako hrvatsko zajedništvo, netko troškove mora platiti. Stijeg Sušak 1. travnja šalje više dopisa u vezi održavanja svečane akademije 7. travnja, pa tako šalje dva dopisa poreznoj upravi Sušak u kojima kaže da je tjelovježbeni nastup u dvorani Jadran

---

173 HR DAR 540, dopis Stijega Sušak načelniku općine Grobnik, 18.3.1940.

174 HR DAR 540, dopis općinskog poglavarstva srez Sušak Grobnik Stijegu Sušak, 22.3.1940.

175 Kao ogranak Stijega Sušak, pročelnik ogranka Kosta Čargonja, sastav: 12 mladića od 16 do 19 godina i 30 od 8 do 16 godina, vidi HR DAR 540, Dopis Stijega Sušak SHJ GV, 3.4.1940.

176 Tvornica tjelovježbenih i športskih potrepština, Ribnica - Dolenjsko, Dravska banovina.

177 HR DAR 540, dopis Stijega Sušak tvrtki J. Oražem, bez datuma.

178 Dva dana kasnije će broj narasti na 74, vidi HR DAR 540, dopis Stijega Sušak SHJ GV (a), 4.3.1940., HR DAR 540, dopis Stijega Sušak SHJ GV, 6.3.1940.

179 Jadran ton-kino nalazi se u Sokolskom domu u tadašnjoj i sadašnjoj Ružičevoj ulici, vidi BUTORAC, BOGNOLO, VIOLIĆ, *Almanah grada Sušaka 1938*, 48.

180 HR DAR 540, dopis Stijega Sušak upravi Jadran kina, 9.2.1940.

181 HR DAR 540, dopis Stijega Sušak Hrvatskoj čitaonici na Trsatu, 9.2.1940.

182 HR DAR 540, dopis Stijega Sušak SHJ GV (b), 4.3.1940.

183 HR DAR 540, dopis SHJ GV Stijegu Sušak, 6.3.1940.

184 HR DAR 540, dopis Hrvatske čitaonice na Trsatu Stijegu Sušak, 29.3.1940.

kina izuzet od taksi,¹⁸⁵ dok za zabavu u Hrvatskoj čitaonici mole ulaznice.¹⁸⁶ Također mole predstojništvo gradske policije dozvolu za održavanje nastupa u Jadran kinu i zabave u Hrvatskoj čitaonici,¹⁸⁷ dok Elektru mole da im otpišu potrošak struje povodom akademije.¹⁸⁸ Gradsko poglavarstvo pak mole da im stave na raspolaganje gradsku glazbu za njihovu povorku koja će krenuti od Građanske škole u 9 sati i 30 minuta, te pet velikih hrvatskih zastava i sliku “vođe hrvatskog naroda” dr. Vladka Mačeka.¹⁸⁹ Povorke u stilu Sokola su nužne zbog pokazivanja prisustva u gradu, te aktivne propagande prema građanstvu; kao i za konsolidaciju hrvatskog i borbenog karaktera organizacije. Akademija će se odgoditi za 14. travnja jer majice i ostale potrepštine neće stići na vrijeme.¹⁹⁰ Glavno vodstvo ostavlja komentar kako cijene sirovina silno skaču što se pokazuje kao problem i za izradu uniformi.¹⁹¹ Dapače, i kada su naručene majice konačno stigle, pojavio se nenadani problem. Naime, stijeg Sušak se onda žali tvrtki Trabant¹⁹² iz Zagreba kako su im naplatili sve naručene majice po istoj cijeni suprotno dogovoru o različitim cijenama za različite veličine.¹⁹³

Stijeg javlja kako će 14. travnja doći osnovati stijeg Hrvatskog junaka u općini Čavle-Cernik,¹⁹⁴ isti dan doći će posjetiti ogranak Hrvatskog junaka na Grobniku.¹⁹⁵ Uprava Stijega Sušak se trudi redovito obilaziti bliže stjegove zbog potpore i nadzora njihovih aktivnosti, dok je to kod daljih stjegova rjeđe zbog većih novčanih i vremenskih troškova putovanja. Stijeg javlja načelniku općine Jelenje¹⁹⁶ kako misle poslati izaslanika koji će osnovati stijeg 28. travnja.¹⁹⁷ Oko tog datuma namjeravaju usput poslati u inspekciju Stijega Bakar¹⁹⁸ zamjenika stijegovođe Milana Pušakaša.¹⁹⁹ Nakon što se Hrvatski junak proširio na Krasicu i Grobnik, daljnji planovi širenja obuhvaćaju Kukuljanovo, Kostrenu, Jelenje i Dragu.²⁰⁰ Ipak, zadnja tri mjesta neće biti obuhvaćena u mrežu stjegova Junaka što zbog pomanjkanja interesa u datom mjestu, a što zbog pomanjkanja sredstva u sušačkom Stijegu. Josip Žvanut i Stjepan Lakić²⁰¹

185 HR DAR 540, dopis Stijega Sušak poreznoj upravi Sušak (a), 1.4.1940.

186 HR DAR 540, dopis Stijega Sušak poreznoj upravi Sušak (b), 1.4.1940.

187 HR DAR 540, dopis Stijega Sušak predstojništvu gradske policije Sušak, 1.4.1940.

188 HR DAR 540, dopis Stijega Sušak Elektri d.d., 1.4.1940.

189 HR DAR 540, dopis Stijega Sušak Gradskom poglavarstvu Sušak, 2.4.1940.

190 HR DAR 540, dopis Stijega Sušak SHJ GV, 4.4.1940.

191 HR DAR 540, zapovijed SHJ GV svim stjegovima, 24.4.1940.

192 “Trabant” proizvodnja trikotnih tkanina Zagreb, vidi HR DAR 540, dopis Stijega Sušak tvrtki Trabant, 9.5.1940.

193 HR DAR 540, dopis Stijega Sušak tvrtki Trabant, 9.5.1940.

194 HR DAR 540, dopis Stijega Sušak Ivanu Miculiniću, načelniku općine Čavle-Cernik, 3.4.1940.

195 HR DAR 540, dopis Stijega Sušak Kostu Čargonji, pročelniku ogranka Hrvatskog junaka, 3.4.1940.

196 Nikola Petrović, vidi HR DAR 540, pismo Nikole Petrovića Oskaru Turini, bez datuma.

197 HR DAR 540, dopis Stijega Sušak načelniku općine Jelenje, 11.4.1940.

198 Stijegovoda Ivo Murn, vidi HR DAR 540, dopis Stijega Sušak Stijegu Bakar, 27.4.1940.

199 HR DAR 540, dopis Stijega Sušak Stijegu Bakar, 27.4.1940.

200 HR DAR 540, dopis Stijega Sušak SHJ GV (b), 9.5.1940.

201 HR DAR 540, pristupnica redovnog člana Stjepan Lakić, 7.11.1939.

osnovat će stijeg na Kukuljanovu početkom lipnja.²⁰² S obzirom na značajno širenje, Stijeg naručuje veliki broj dokumenata od Glavnog vodstva.²⁰³

S obzirom na narodni blagdan Zrinskog i Frankopana 30. travnja, Stijeg Sušak kontaktirao je HKD Napredak²⁰⁴ sa željom da na taj dan održe zajednički nastup u kojemu bi članovi Stijega izveli simboličnu vježbu "Planula zora, svanuo dan".²⁰⁵ Pitaju HPD Ante Starčevića²⁰⁶ da ih u tome prati uz pjesmu.²⁰⁷ Simbolična vježba je usklađena tjelovježbeno-scenska točka uz recitaciju i/ili glazbeno-pjevačku pratnju. HKD Napredak i formalno prihvaća nastup Hrvatskog junaka na svojoj akademiji 30. travnja, te od njih zahtjeva slanje delegata na sastanak 24. travnja.²⁰⁸

U novoj zapovijedi Glavno vodstvo javlja stjegovima kako svaki kraj mora organizirati svoj tabor, dok će se tabor za vođe taborskog rada održati u Kraljevici; tečaj za junakinje u Krku, dok se šatori mogu naručiti od trgovine Tekstilkanap²⁰⁹ iz Osijeka. Junak je od Skauta preuzeo izletnički karakter pa organizira taboru u prirodi na kojima njihovi članovi kampiraju. Za ljetu se planira održavanje raznih tečaja i tabora koristeći lijepo vrijeme. Ferijalni tečaj Hrvatskih junakinja u Krku će trajati od 6. do 20. srpnja, tabor za obrazovanje voditelja tabora u Ozlju će trajati od 11. do 25. lipnja, bilo bi dobro da svaki stijeg koji je u mogućnosti organizira u srpnju rajonski tabor, za radnike se organizira tabor na Sljemenu od 25. do 31. srpnja za koji će cijene biti vrlo niske tako da i najsiromašniji radnici mogu sudjelovati.²¹⁰ Savez Hrvatskog junaka tu pokazuje svoje socijalno lice brigom za najsiromašnije, istovremeno nastoji izmaći proletere iz naručja komunističkih organizacija. Stjegovi mogu slati svoje članove i na tabor u Šumetlici²¹¹ kod Nove Gradiške i u Kaštel Stari,²¹² oba tabora traju od 5. do 18 srpnja. Za ljetu iduće godine Glavno vodstvo planira organizirati na moru ili na brodu "uzorni tabor" za bolje stjegovođe i organizacijske radnike. Također misle poslati najbolje članove na tabor u Slovačku²¹³ budu li prilike dopustile.²¹⁴

202 Stijeg se sastoji od 20 mladića i 15 djevojčica, stjegovođa je Božo Mičetić, njegov zamjenik je Božo Cuculić, a zapovjednik Dragutin Cuculić, vidi HR DAR 540, dopis Stijega Sušak SHJ GV, 9.6.1940.

203 10 priručnika, 500 markica za članarinu, 100 pristupnica za redovne članove, sveukupno 100 znački za naraštaj, 50 za junačku zaštitu.

204 Hrvatsko kulturno društvo Napredak podružnica Sušak, osnovano 1935., vidi BUTORAC, BOGNOLO, VIOLIĆ, *Almanah grada Sušaka 1938*, 52.

205 HR DAR 540, dopis Stijega Sušak HKD Napredak, bez datuma.

206 Hrvatsko pjevačko društvo Ante Starčevića, ne nalazi se u BUTORAC, BOGNOLO, VIOLIĆ, *Almanah grada Sušaka 1938*, tako da je osnovano tada relativno nedavno.

207 HR DAR 540, dopis Stijega Sušak HPD-u Ante Starčević, 17.4.1940.

208 HR DAR 540, dopis HKD-a Napredak Stijegu Sušak, 22.4.1940.

209 Trgovina će biti nacionalizirana u NDH kao vlasništvo židova Josipa Reintzera, vidi Zlata ŽIVAKOVIĆ KERŽE, "Podržavljenje imovine židova u Osijeku u NDH", *Časopis za suvremenu povijest*, 39:1 (2007), 108.

210 HR DAR 540, zapovijed SHJ GV svim stjegovima, 25.5.1940.

211 Organizira Stijeg Požega, vidi HR DAR 540, zapovijed SHJ GV svim stjegovima, 6.6.1940.

212 Organizira Stijeg Split, vidi ibid.

213 Slovačka je tada klero-autoritarna marionetska država Trećeg Rajha, nije teško zapaziti sličnosti (ali i određene razlike) s Banovinom ili, još bolje, s tvorevinom koja na ovim prostorima dolazi poslije nje. Hrvatski junak, a kasnije i Ustaška mladež i Hlinkina mladež su u kontaktu, vidi MILJAN, "Young, militarized, and radical", 260-278.

214 HR DAR 540, zapovijed SHJ GV svim stjegovima, 10.1.1941.

S vremenom je disciplina kod nekih redovnih članova opala, pa Stijeg šalje pisma upozorenja raznim članovima zbog neurednog polaženja vježbi i sastanaka, pa u jednom slučaju kažu: “Braća su te vidjela da si bio u kavani, a na vježbi ne, da si šetao gradom, a na vježbu nisi došao”,²¹⁵ nakon čega slijedi prijetnja brisanja iz članstva ako se takvo ponašanje nastavi.²¹⁶

U novoj zapovijedi Glavno vodstvo javlja stjegovima kako se tabor iz Kraljevice seli u Ozalj; kako se za savezni dan²¹⁷ moraju održati predavanja na kojima će se građanstvu prikazati smisao organizacije Hrvatskog junaka; kako će se priredba u Zagrebu održati 19. svibnja; te kako se ukida naziv junačka zaštita i uvodi podupirajući član.²¹⁸ Stijeg Sušak na tabor u Ozalj šalje tri rojnika,²¹⁹ jedini čije nam je ime poznato je Marijan Berner.²²⁰ Stijeg također javlja Glavnom vodstvu kako nisu u mogućnosti organizirati tabor za stjegove u Hrvatskom primorju jer njihov Stijeg nema dovoljno novaca i jer su svi njegovi članovi siromašni.²²¹ Nedostatak novčanih sredstava bio je i bit će glavni problem organizacije.

Stijeg Sušak planira organizirati na Kukuljanovu kod Perića²²² akademiju s plesom, to javlja općinskoj upravi Krasice²²³ i poreznoj upravi Bakra²²⁴ koju mole za ulaznice banovinskog izdanja,²²⁵ umjesto starih kraljevskih ulaznica koje više ne vrijede. Međutim, u novoj zapovijedi Glavnog vodstva saznajemo kako je izašla zabrana svih javnih manifestacija. Stjegovi trebaju priredbe održavati u zatvorenim prostorima, povorke su također zabranjene. Svaku priredbu treba prijaviti policiji barem 14 dana prije održavanja, ako bude poteškoća treba se javiti Banskoj vlasti.²²⁶ Banska vlast je na ovakvu zabranu možda bila potaknuta ratom u Europi u kojem bjesni Bitka za Francusku i destabilizacijom u Banovini od strane proustaških elemenata putem propagande i terorizma.

Član Hrvatskog junaka iz Zagreba²²⁷ Zvonimir Matijević prelazi u Stijeg Sušak.²²⁸ Prelasci iz stijega u stijeg nisu bili rijetki kako su se stariji članovi, obično u potrazi za poslom, premještali iz jednog mjesta u drugo, nerijetko bi im sam stijeg našao posao drugdje. Pa tako u rujnu Stijeg uspijeva

215 HR DAR 540, pismo Stijega Sušak Stjepanu Božičeviću, 9.5.1940.

216 HR DAR 540, pismo Stijega Sušak Stjepanu Božičeviću, 9.5.1940., HR DAR 540, pismo Stijega Sušak Mladenu Kvaji, 9.5.1940., HR DAR 540, pismo Stijega Sušak Josipu Tičku, 9.5.1940.

217 2. lipnja, vidi HR DAR 540, zapovijed SHJ GV svim stjegovima, 10.5.1940.

218 HR DAR 540, zapovijed SHJ GV svim stjegovima, 10.5.1940.

219 HR DAR 540, dopis Stijega Sušak SHJ GV (a), bez datuma.

220 HR DAR 540, dopis Stijega Sušak SHJ GV (b), bez datuma., HR DAR 540, pristupnica redovnog člana Marijan Berner, 13.11.1939.

221 HR DAR 540, dopis Stijega Sušak SHJ GV, 15.6.1940.

222 Ime nepoznato autoru.

223 HR DAR 540, dopis Stijega Sušak općinskoj upravi Krasica, 20.5.1940.

224 HR DAR 540, dopis Stijega Sušak poreznoj upravi Bakar, 20.5.1940.

225 100 ulaznica po 5 dinara i 100 po 10, vidi HR DAR 540, dopis Stijega Sušak poreznoj upravi Bakar, 20.5.1940.

226 HR DAR 540, zapovijed SHJ GV svim stjegovima, 25.5.1940.

227 Hrvatski junak Stijeg XI Jelačić Zagreb, Trešnjevka vidi HR DAR 540, dopis Stijega XI Zagreb Stijegu Sušak, 3.6.1940.

228 HR DAR 540, dopis Stijega XI Zagreb Stijegu Sušak, 3.6.1940.

zaposliti svoga člana Ivu Blaževića²²⁹ kao stolarskog pomoćnika u Grubišno polje nedaleko Daruvara posredstvom oglasa u *Hrvatskom dnevniku*²³⁰ i međusobnom komunikacijom²³¹ lokalnih stjegova Sušak i Grubišno polje.

Sušački trgovac Augustin Devčić predaje Stijegu Sušak sliku Hrvatskog sokola koju je držao sačuvanu od 4. travnja 1929. godine.²³² Stijeg mu zahvaljuje što je spomen sliku “očuvao kroz sva ona najteža i nacrnija vremena protuhrvatskih režima”.²³³ Vidimo da Junak cijeni rad Hrvatskog sokola, te ga smatra za bratsku nacionalnu organizaciju u borbi za rješenje “hrvatskog pitanja” svojevremeno.

U proglasu²³⁴ vodstva Hrvatskih junakinja daju se bitne informacije: pa se tako članstvo junakinja dijeli na radilice u tjelovježbi i sportu,²³⁵ radilice u prosvjetnom i socijalnom djelovanju²³⁶ i reduše,²³⁷ dok se njihova junačka omladina dijeli na poletnice od 7 do 11 godina, mladice od 11 do 14 i redovne članice od 14 godina na više, također se daju propisi za uniforme. U stijegu Sušak voditeljica za junakinje je nastavnica iz Građanske škole prof. Bubaš.²³⁸

U vezi planiranja proslave rođendana Vladka Mačeka 20. srpnja, gradska organizacija HSS-a poziva na pripremni sastanak Stijeg Sušak 3. srpnja u maloj vijećnici Gradskog poglavarstva,²³⁹ što pokazuje da Junak smatraju za vrijednu i bitnu, blisku organizaciju. Delegati Stijega su pozvani u gradsku vijećnicu na svečanu sjednicu povodom proslave rođendana Vladka Mačeka 20. srpnja.²⁴⁰ Vidimo koliko je lik Vladka Mačeka dobio na težini kada se njegov rođendan slavi po općinama u Banovini, a njemu samom se daje titula “vođa hrvatskog naroda”, to možemo lako usporediti s nekim autoritarnijim državama u Europi toga vremena koje su u nekoj mjeri prakticirale kult ličnosti. U samoj Kraljevini Jugoslaviji je kraljev rođendan bio državni praznik, te je bilo očekivano organiziranje svečanosti tim povodom.

Od polovice do kraja 1940. godine

Uz razne tabore, izlete i slično. Stijeg Sušak organizira i ljetovanje za svoje članove. Stijeg traži od Glavnog vodstva intervenciju pri Higijenskom

229 HR DAR 540, pristupnica redovnog člana Ivan Blažević, 1.5.1940.

230 HR DAR 540, dopis Stijega Sušak SHJ GV, 13.9.1940.

231 HR DAR 540, razmjena dopisa između Stijega Sušak i Stijega Grubišno polje kroz sljedeće datume 18.9., 22.9., 29.9., 30.9., 3.10., i 5.10.1940.

232 HR DAR 540, pismo Augustina Devčića Stijegu Sušak, 19.6.1940.

233 HR DAR 540, pismo Stijega Sušak Augustinu Devčiću, bez datuma.

234 HR DAR 540, proglas SHJ grane Hrvatskih junakinja svim stjegovima, 19.6.1940.

235 Buduće zapovjednice i rojnice, vidi ibid.

236 Buduće predavačice i kulturne radnice, vidi HR DAR 540, proglas SHJ grane Hrvatskih junakinja svim stjegovima, 19.6.1940.

237 Bave se praktičnim “ženskim” poslovima, kuhanje, šivanje, briga za djecu i bolesnike, vidi ibid.

238 HR DAR 540, dopis Stijega Sušak SHJ GV (a), 9.5.1940.

239 HR DAR 540, dopis gradskog HSS-a Stijegu Sušak, 27.6.1940.

240 HR DAR 540, dopis Gradskog poglavarstva Sušak Stijegu Sušak, 15.7.1940.

zavodu²⁴¹ u Zagrebu kako bi im se ustupilo na korištenje kupalište i igralište u Martinšćici,²⁴² te dva čamca.²⁴³ Na to im Glavno vodstvo poručuje da se direktno jave Higijenskom zavodu, te da prilože preporuku narodnog zastupnika Ante Vrkljana,²⁴⁴ što oni i rade.²⁴⁵ Zavod im dopušta uporabu cjelokupnog oporavilišta, uz dogovor s njegovim upraviteljem Živkom Prebegom.²⁴⁶ Također od ravnateljstva Državne muške realne gimnazije na Sušaku traže²⁴⁷ i dobivaju²⁴⁸ neke potrepštine²⁴⁹ za boravak u ljetovalištu.

Glavno vodstvo javlja kako će se održati tečaj u Zagrebu na koji se mogu poslati mladi učitelji i profesori i ako do sada nisu aktivno radili u Junaku, međutim moraju biti "nacionalno ispravni."²⁵⁰ Ovo je jedan od rijetkih trenutaka kada se u korespondenciji organizacije javlja nacionalna isključivost, koja se zato obilno javlja u njihovim novinama - *Vihoru*.

Stijeg Sušak će na tečaj u Zagrebu od 1. do 20. srpnja poslati dva člana rojnika i tri junakinje.²⁵¹ Pitaju Glavno vodstvo odobrenje tečaja na Sušaku od 1. do 9. studenog za muški i ženski članski ispit, rojnički ispit te za izaslanika na ova dva događaja,²⁵² dok vodstvo junakinja pitaju upute za rad²⁵³ s 30 djevojčica koliko ih se u zadnja dva mjeseca, koliko postoji odsjek junakinja, učlanilo u Stijeg. Stijeg Ogulin²⁵⁴ poziva Stijeg Sušak na njihov nastup.²⁵⁵

Dana 30. srpnja je održan osnivački sastanak Župe u Sušaku na kojem su sudjelovali članovi uprave Stijega²⁵⁶ i savezni vođa Ivo Protulipac.²⁵⁷ U sastav Župe pripadaju stjegovi u Hrvatskom primorju,²⁵⁸ dok se Župa za te stjegove brine, pomaže ih i nadzire.²⁵⁹ Možemo zaključiti kako se sustav stjegova Hrvatskog junaka dovoljno razvio pošto za efikasniju koordinaciju i

241 Preteča današnjeg Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo.

242 Ljetovalište za školsku omladinu kraj Sušaka, na mjestu današnjeg brodogradilišta Viktor Lenac, vidi BUTORAC, BOGNOLO, VIOLIĆ, *Almanah grada Sušaka 1938*, 47.

243 HR DAR 540, dopis Stijega Sušak SHJ GV, 5.7.1940.

244 HR DAR 540, dopis SHJ GV Stijegu Sušak, 8.7.1940.

245 HR DAR 540, dopis Stijega Sušak Higijenskom zavodu u Zagrebu, 12.7.1940.

246 HR DAR 540, dopis Đačkog ljetovališta u Martinšćici Stijegu Sušak, 18.7.1940.

247 HR DAR 540, dopis Stijega Sušak ravnateljstvu Gimnazije, 8.7.1940.

248 HR DAR 540, dopis zahvale Stijega Sušak ravnateljstvu Gimnazije, 9.7.1940.

249 Čamac sedmerac, 15.5 metara lanca, 12 metara užeta, 7 vilica za vesla, 7 vesala, 1 kormilo, 1 lokot, vidi HR DAR 540, dopis zahvale Stijega Sušak ravnateljstvu Gimnazije, 9.7.1940.

250 HR DAR 540, zapovijed SHJ GV svim stjegovima, 13.7.1940.

251 Vladimir Veršić, Kazimir Krašević, Olga Pesi, Nevenka Viola i Nada Vukelić, vidi HR DAR 540, dopis Stijega Sušak SHJ GV, 25.7.1940.

252 HR DAR 540, dopis Stijega Sušak SHJ GV, 17.7.1940.

253 HR DAR 540, dopis Stijega Sušak Savezu Hrvatskih junakinja, 17.7.1940.

254 Stijegovoda Dragutin Lalić, vidi HR DAR 540, dopis Stijega Ogulin Stijegu Sušak, 22.7.1940.

255 HR DAR 540, dopis Stijega Ogulin Stijegu Sušak, 22.7.1940.

256 Stijegovoda Turina, zamjenik stjegovode Zidarić, odbornik Ljubin, zapovjednik Žvanut, voditeljica junakinja Bubaš, blagajnik Bakarčić, tajnik Jadrijevi i rojnici Veršić i Štefanić, vidi HR DAR 540, zapisnik osnivačkog sastanka župe u Sušaku, 30.7.1940.

257 Ibid.

258 Sušak, Bakar, Kraljevica, Crikvenica, Novi, Senj, Krk, Pag, Kukuljanovo, Krasica te ostali odsjeci oko Sušaka, vidi HR DAR 540, zapisnik osnivačkog sastanka župe u Sušaku, 30.7.1940.

259 Ibid.

komunikaciju zahtjeva uvođenje regionalnih organizacija kao srednje razine u hijerarhiji Saveza Hrvatskog junaka. Tečaj za stjegove Župe održat će se od 6. do 14. rujna,²⁶⁰ naglašava se da “Župa, odnosno stjegovi imaju voditi brigu o svakom pojedinom omladincu, koji je nepokvaren, da ga dovede u organizaciju, da mladež ne pada u marksističke organizacije u koje zapada svakim danom sve više”.²⁶¹ Zanimljiv komentar koji pokazuje koliki je bio strah od širenja komunizma, a i daje na uvid jednu od glavnih zadaća Junaka, a to je “spašavanje” mladeži od komunističkog utjecaja. Stjegovođe primorskih stjegova bit će upoznati s novom situacijom na konferenciji delegata 11. kolovoza na Sušaku.²⁶² Novoosnovana Župa Sušak šalje Glavnom vodstvu detaljnu preglednicu s podacima o Stijegu i Župi.²⁶³ Tehničko vodstvo Župe dodjeljuje se Ivi Murnu, bakarskom stjegovođi dok će se posveta zastave izvršiti u Bakru 6. listopada.²⁶⁴ Najveća većina članova uprave Župe dolazi iz Stijega Sušak što pokazuje da je Sušak bio daleko najjače uporište Junaka u Hrvatskom primorju.

Na sastanku 11. kolovoza sudjelovali su članovi privremenog vodstva Župe i delegati stjegova;²⁶⁵ svaki delegat je izložio stanje svojeg stijega, pa tako Stijeg Senj ima problema s malom dvoranom sa skupim najmom - ne uspijevaju platiti taj najam s 40 potpornih članova jer je narod indiferentan prema organizaciji pa imaju malo potpornih članova; brojčano stanje Stijega je 90 članova, od toga 60 učenika. Turina kaže kako će poduzeti sve da dobiju veću dvoranu koja je u vlasništvu Tvornice duhana,²⁶⁶ a koju su prije koristili “jugosokoli”.²⁶⁷ Dvorana koju koristi Stijeg Kraljevica je često zauzeta jer ju koriste sva društva u mjestu, dok je sokolska dvorana u derutnom stanju, a nemaju novaca za popravak; brojčano stanje Stijega je 20 potpornih i 15 ostalih članova²⁶⁸. Stanje na Kukuljanovu je zadovoljavajuće, Stijeg će se potruditi pribaviti 3 000 dinara bivšeg Hrvatskog sokola koji stoje na općini Krasica; brojčano stanje Stijega je 20 muških i 20 ženskih članova i članica.²⁶⁹ Stanje u Bakru je također zadovoljavajuće s 80 potpornih i 25 redovitih članova, te 60 djece. S obzirom na to da nedostaje predstavnika pet stjegova,

---

260 U osnovnoj školi, današnjoj OŠ Centar na Sušaku, vidi HR DAR 540, dopis Župe Sušak primorskim stjegovima, 27.8.1940.

261 HR DAR 540, zapisnik osnivačkog sastanka župe u Sušaku, 30.7.1940.

262 HR DAR 540, zapisnik osnivačkog sastanka župe u Sušaku, 30.7.1940.

263 Brojčano stanje ukratko: pripravnici 15, redovni članovi 21, poletnici 30, naraštaj 45, potporni članovi 70, utemeljitelji 1 (društvo Hrvatska žena), članovi s položenim rojničkim ispitom 1 (Žvanut), grana Hrvatskih junakinja osnovana je 6. svibnja, a ima 22 članice, vidi HR DAR 540, preglednica Stijega Sušak SHJ GV, 1.8.1940.

264 HR DAR 540, dopis SHJ GV Župi Sušak, 2.8.1940.

265 Od Župe Turina, Žvanut, Bakarčić i Jadrijev, te delegati zamjenik stjegovođe iz Kraljevice Josip Pribilović, stjegovođa Zdenko Črgonja iz Bakra, Antić iz Senja te Mičetić s Kukuljanova, vidi HR DAR 540, zapisnik prvog župskog sastanka, 11.8.1940.

266 Osnovana 1894., radi do 1945. godine, vidi Miroslava DESPOT, “Tvornica duhana u Senju: njen postanak, razvoj i prestanak rada (1894. - 1945.) prilog privrednoj povijesti Hrvatskog primorja”, *Senjski zbornik*, 6:1 (1975), 407.

267 HR DAR 540, zapisnik prvog župskog sastanka, 11.8.1940.

268 Ibid.

269 Ibid.

izbor vodstva Župe će se održati na idućem sastanku delegata 8. rujna.²⁷⁰ Općenito će na sastanke Župe dolaziti malo stjegovođa što može ukazivati na nezainteresiranost udaljenih stjegova uslijed zanemarivanja sa strane Župe, a i na, naravno, kroničnu financijsku lošu situaciju Junaka i njegovih stjegova, pogotovo manjih. Župa Sušak će se također žaliti što neki stjegovi pod njezinom nadležnošću ne šalju redovito izvještaje svakih 15 dana.²⁷¹

Stijeg Bakar potvrđuje da će se posveta zastave održati 6. listopada u 9 sati ujutro, nakon posvete slijedi vježba članstva i "naraštaja" na otvorenom, a u slučaju lošeg vremena u prostorijama hotela "Jadran", navečer slijedi zabava s plesom.²⁷² Pošto su najveći problem u organizaciji tehnički spremni radnici, po svim većim mjestima će Glavno vodstvo organizirati tehničke tečajeve koje će voditi tehnički stručnjak Novoselović za članove i Jelena Lončar za članice stjegova. Glavno vodstvo urgira stjegove koji do sad nisu, da organiziraju članske ispite.²⁷³ Kategorija redovnih članova je najvažnija kategorija članstva jer okuplja najstarije i najbolje pripremljene članove stijega.

Župski izaslanici Veršić²⁷⁴ i Jadrijev posjetili su Stijeg u Krasici 25. kolovoza, dobili su informaciju kako je Stijeg netom nakon osnivanja imao 100 članova i članica, da bi taj broj pao na 8 članova i 15 članica do kolovoza 1940. godine s pet potpornih članova. Glavni problem je osim malog broja potpornih članova i skup najam dvorane za vježbanje.²⁷⁵ Na tečaju u Sušaku od 6. do 14. rujna sudjelovat će stjegovi: Sušak s 13, Kukuljanovo s 15 i Krasica s 2 člana; župski izaslanici imaju u planu još posjetiti stjegove Kraljevica, Grobnik i Crikvenica.²⁷⁶ Župa Sušak upozorava Stijeg Bakar kako još uvijek nisu prijavili nikoga za tečaj na Sušaku, također javlja kako će muški članovi na tečaju nastupiti sa simboličnim vježbama dok će junakinje nastupiti sa simboličkom vježbom "Lijepa naša".²⁷⁷ Na posveti zastave u Bakru 6. listopada planiraju nastupiti članovi Stijega Sušak i članice Stijega Krasica sa simboličnim vježbama.²⁷⁸ Glavno vodstvo na tečaj u Sušaku šalje svog izaslanika Dragutina Mihanovića,²⁷⁹ dok Stijeg Bakar šalje samo jednog člana, Dragutina Veljačića.²⁸⁰ Stjegovi Kraljevica i Crikvenica javljaju kako ne mogu poslati nikoga ili zbog slabih materijalnih prilika²⁸¹ ili zbog zaposlenosti članova,²⁸² iz ovoga opet možemo iščitati nesimetričnost bogatstva Sušaka i njegove okolice.

270 Ibid.

271 HR DAR 540, dopis Župe Sušak svim primorskim stjegovima, 14.11.1940.

272 HR DAR 540, dopis Stijega Bakar Župi Sušak, 20.8.1940.

273 HR DAR 540, zapovijed SHJ GV svim stjegovima, 22.8.1940.

274 HR DAR 540, pristupnica redovnog člana Vladimir Veršić, 20.2.1940.

275 HR DAR 540, izvještaj o posjeti Stijega Krasica, 25.8.1940.

276 HR DAR 540, dopis Župe Sušak SHJ GV, 27.8.1940.

277 HR DAR 540, dopis Župe Sušak Stijegu Bakar, 28.8.1940.

278 HR DAR 540, dopis Župe Sušak Stijegu Krasica, 28.8.1940.

279 HR DAR 540, dopis SHJ GV Župi Sušak, 29.8.1940.

280 HR DAR 540, dopis Stijega Bakar Župi Sušak, 29.8.1940.

281 HR DAR 540, dopis Stijega Kraljevica Župi Sušak, 30.8.1940.

282 HR DAR 540, dopis Stijega Crikvenica Župi Sušak, 30.8.1940.

Na drugom župskom sastanku sudjelovali su članovi privremenog vodstva Župe i delegati stjegova Kraljevica, Bakar i Crikvenica.²⁸³ Radi se na tome da stjegovi Senj i Crikvenica dobiju adekvatne dvorane za vježbanje; ostavština bivšeg Hrvatskog sokola u Crikvenici iznosi 14 000 dinara, Turina će pomoći lokalnom stjegu da preuzmu ta sredstva. Stijeg Bakar je od svoje općine dobio pomoć od 500 dinara,²⁸⁴ bez pomoći lokalnih općina Junak ne bi mogao dobro funkcionirati. Župska uprava Župe Hrvatskog junaka kneza Frankopana Sušak se jednoglasno izabire.²⁸⁵ Turina zapovijeda stjegovima širenje na njihova okolna mjesta, stjegovi se moraju svakih 15 dana javljati Župi.²⁸⁶ Turina nastoji pojačati disciplinu u svojoj Župi, ali bezuspješno. Stijeg Sušak traži od Glavnog vodstva da se Vladimiru Veršiću izda općenita svjedodžba da je položio niži rojnički ispit kako bi ju priložio uz molbu za posao nastavnika tjelovježbe u Građanskoj školi.²⁸⁷ Vidimo kako su diplome Junaka vrijedile kao službeni dokumenti pri prijavi za posao u državnim školama. U zapisniku izvanrednog sastanka članova Stijega Sušak navodi se kako je kod dijela članova popustila disciplina i privrženost junačkoj ideologiji, iako se ne navodi točno o čemu se radi.²⁸⁸ Zapovjednik sušačkog Stijega dolazi 22. kolovoza u Bakar pregledati pripreme za nastup 6. listopada, tom prilikom saziva vježbu svih kategorija članstva.²⁸⁹

Stijeg potiče ravnateljstvo Državne mješovite građanske škole da pozove prilikom početka nove školske godine učenike i učenice na učlanjenje u Hrvatski junak.²⁹⁰ Izgleda kako je maksimum koji oni mogu napraviti što se tiče agitacije za učlanjenje: poziv preko uprava škola. Članski ispit su nakon izvršenog tehničkog tečaja položili članovi Stijega Sušak Ivan Blažević²⁹¹ i Ante Dragičević.²⁹² Vidimo kako je broj članova koji polaže ispite za redovne članove drastično opao od početka rada organizacije. Početkom rujna Stijeg Sušak sakupljao je i poslao novčane priloge za svoje članove u vojsci.²⁹³ Član Stijega Veljko Matković šalje iz Velike Kikinde, gdje služi vojni rok, razglednicu s mnogo pozdrava i zahvaljuje se na novcu koji mu je bio poslan.²⁹⁴ Glavno

283 Za župu i Stijeg Sušak Turina, Zidarić, Žvanut, Bakarčić i Veršić, za stjegove redom Pribilović, Črgonja i Ljubo Škiljan, vidi HR DAR 540, zapisnik drugog župskog sastanka, 8.9.1940.

284 HR DAR 540, zapisnik drugog župskog sastanka, 8.9.1940.

285 Župski vođa dr. Oskar Turina, zamjenik dr. Mario Zidarić, tajnik Vladimir Veršić, blagajnik dr. Josip Ljubin i vođa naraštaja Božidar Krašević, vidi HR DAR 540, zapisnik drugog župskog sastanka, 8.9.1940.

286 HR DAR 540, zapisnik drugog župskog sastanka, 8.9.1940.

287 HR DAR 540, dopis Stijega Sušak SHJ GV, 10.9.1940.

288 HR DAR 540, zapisnik izvanrednog sastanka Stijega Sušak, 11.9.1940.

289 HR DAR 540, dopis Župe Sušak Stjegu Bakar, 12.9.1940.

290 HR DAR 540, dopis Stijega Sušak ravnateljstvu Građanske škole, 16.9.1940.

291 HR DAR 540, SHJ svjedodžba Ivan Blažević, 20.9.1940.

292 HR DAR 540, SHJ svjedodžba Ante Dragičević, 20.9.1940., HR DAR 540, pristupnica redovnog člana Ante Dragičević, 15.6.1940.

293 50 dinara redovu Milanu Vukeliću u II. Mitraljeskoj četi 13. pješačkog puka u Splitu, 30 dinara redovu Veljku Matkoviću u II. Četi 3. velosipedskog (biciklističkog) bataljuna u velikoj Kikindi te 50 dinara redovu Metodu Smoljanu u stožeru 54. pješačkog puka u Kninu, vidi HR DAR 540, priznanica Vukelić Milan, 3.9.1940., HR DAR 540, priznanica Matković Veljko, 3.9.1940. i HR DAR 540, priznanica Smoljan Metod, 3.9.1940.

294 HR DAR 540, razglednica Veljko Matković Stjegu Sušak, 21.9.1940.

vodstvo javlja kako će na priredbu 6. listopada u Bakru doći i veća grupa iz Zagreba s dječjom fanfarom.²⁹⁵ No, Stijeg Bakar tada javlja Sušaku kako su na sastanku Stijega zaključili kako se priredba mora odgoditi na neodređeno vrijeme jer se boje nereda zbog izmijenjene političke situacije.²⁹⁶ Na što točno misle nije jasno, ali Župa Sušak odgodu priredbe u Bakru drugim stjegovima opravdava vremenskim i tehničkim poteškoćama.²⁹⁷

Osnovano je “naraštajsko” vodstvo pri Savezu Hrvatskog junaka pod vodstvom Ante Jakaša, a tečaj u Zagrebu za vođe naraštaja trajat će od 20. do 27. listopada. Stjegovi moraju javiti točno brojčano stanje naraštaja vodstvu,²⁹⁸ žele znati s čime raspolažu kroz Banovinu. Stijeg javlja Glavnom vodstvu kako su naraštaju posvetili najveću pažnju, ali pošto su ostali bez novaca koji su posudili Župi i potrošili na svoje redovne potrebe traže od Glavnog vodstva određene potrepštine²⁹⁹ nužne za nastavak rada. Dodaju kako “... [b] ratskom je Savezu (Hrvatskog junaka) dobro poznato s kojim se teškoćama ovdje na Sušaku moramo boriti (...) Propagande ima u izobilju da nam se rad onemogući ...”,³⁰⁰ bilo bi zgodno saznati kakva je to propaganda i od koga. Već smo naišli na ljevičarsku propagandu protiv Junaka u prošlosti. Stijeg Sušak javlja naraštajskom vodstvu kako na tečaj ne mogu poslati nikoga jer je Stijeg u slabom financijskom stanju, od naraštaja imaju 30 avangardista i 60 poletnika.³⁰¹ Naraštajsko vodstvo javlja da se za rad s naraštajem mogu koristiti određene knjige³⁰² dok Savez ne izda vlastitu.³⁰³ Stijeg također javlja da se Stjepan Lakić³⁰⁴ i Geza Radišić³⁰⁵ brišu iz članstva Hrvatskog junaka jer su zbog neslaganja s ideologijom Junaka iz njega istupili i pridružili se drugoj organizaciji “koja je sve prije nego hrvatska, pa za takvima ne smijemo žaliti”.³⁰⁶ Odmetnuti bivši članovi su vjerojatno pristupili SKOJ-u, iako to s trenutnim informacijama na raspolaganju ne možemo znati.

Turina javlja Glavnom vodstvu kako je isključio iz članstva zapovjednika Stijega i Župe Sušak Josipa Žvanuta zbog utaje 1950 dinara od prodaje majica članovima i ubiranja članarine u ime Stijega, on je te novce izgleda neovlašteno

295 HR DAR 540, dopis SHJ GV Župi Sušak, 30.9.1940.

296 HR DAR 540, pismo Stijega Bakar Stijegu Sušak, 1.10.1940.

297 HR DAR 540, dopis Župe Sušak Stijegu Kukuljanovo, 3.10.1940. i HR DAR 540, dopis Župe Sušak Stijegu Krasica, 3.10.1940.

298 HR DAR 540, zapovijed Naraštajskog vodstva svim stjegovima, 5.10.1940.

299 Šator, dvije majice, kuglu za atletiku, disk, skok u vis, 2 lake lopte - medicinke za naraštaj, 15 komada plavih vježbačkih gatica za najsiromašnije naraštajce, vidi HR DAR 540, dopis Župe Sušak SHJ GV, 5.10.1940.

300 HR DAR 540, dopis Stijega Sušak SHJ GV (a), 10.10.1940.

301 HR DAR 540, dopis Stijega Sušak SHJ NV, 11.10.1940.

302 Izvidnik i Skautski vodnik od Skautskog saveza Kraljevine Jugoslavije i Vježbe naraštaja od bivšeg Orlovskog saveza (može se nabaviti od Velikog križarskog bratstva u Zagrebu), vidi HR DAR 540, dopis SHJ NV Stijegu Sušak, 12.10.1940.

303 HR DAR 540, dopis SHJ NV Stijegu Sušak, 12.10.1940.

304 Izvjesni Stjepan Lakić je 1944. godine bio politički komesar I. brigade 13. divizije NOP-a u Drežnici, moguće da je to ista osoba, vidi Radoslav KOSANOVIĆ, “Šesta primorsko-goranska udarna brigada”, *Zbornik Historijskog arhiva u Karlovcu*, 12 (1982), 222.

305 HR DAR 540, pristupnica redovnog člana Geza Radišić, 11.11.1939.

306 HR DAR 540, dopis Stijega Sušak SHJ GV (b), 10.10.1940.

potrošio u osobne svrhe. Žvanut mora novce vratiti do 9. listopada inače Turina prijeti kako će protiv njega dignuti tužbu, iako bi to donijelo dosta negativnog publiciteta organizaciji.³⁰⁷ Žvanutu će se produljiti rok za povrat utajenog novca na 21. studeni 1940. godine.³⁰⁸ Nemamo informaciju je li Žvanut ikad vratio utajeni novac.

Stijeg Pag se žali kako je njihovo članstvo svugdje zapostavljeno i omraženo od strane općinskog poglavarstva i HRS-a.³⁰⁹ Nazivaju ih klerikalcima, a kao primjer lošeg tretmana spominju slučaj šest praznih mjesta u Solani na koja su se prijavili članovi Junaka, ali su mjesta na kraju dobili "ljevičari".³¹⁰ Dana 30. listopada stijegovoda Turina poduzima drastičnu mjeru raspuštanja kategorije redovnog članstva Stijega Sušak, jer su dva člana, Ivan Štefanić³¹¹ i Vladimir Veršić, bila uhićena i osuđena na po 10 dana zatvora zbog pisanja napisa "ŽAP" - Živio Ante Pavelić³¹² po sušačkim ulicama početkom rujna; dok su se među učenicima Nautičke škole u Bakru 25. rujna počeli pojavljivati zabranjeni letci zbog kojih su uhićeni Branko Kenda, opet Vladimir Veršić, te Kazimir Krašević u Zagrebu, što je potaknulo lavinu napada na Stijeg i organizaciju Hrvatskog junaka uopće. Kategorija redovnog članstva će se prikupiti ponovno kada se situacija smiri nakon par mjeseci.³¹³ Jasno je vidljivo kako, prilikom radikalizacije političke situacije u Europi, pa tako i u Banovini dolazi do rasta utjecaja ustaške organizacije koja svoje aktiviste i simpatizere nalazi u svim organizacijama HSS-a, pa tako i u Junaku što možemo vidjeti iz ovog primjera.

Glavno vodstvo javlja kako će naći par tehničkih osoba voljnih raditi umjesto bivšeg zapovjednika Žvanuta,³¹⁴ iako se od trenutka otpuštanja Žvanuta i Veršića, te raspuštanja kategorije redovnog članstva rad s mladeži gotovo onemogućio. Glavno vodstvo također javlja kako će se stručni tjelovježbeni tečaj za rojnike i rojnike naraštajce održati u Zagrebu od 29. prosinca do 5. siječnja, a 2. ožujka će se također u Zagrebu održati savezna tjelovježbena priredba na kojoj će nastupiti najbolji vježbači organizacije; skupština Saveza saziva se za 5. siječanj 1941. godine u prostorijama Saveza na Jelačićevom trgu 8/II.³¹⁵ Glavno vodstvo će početkom sljedeće godine nastojati na više načina pomoći Župi s njenim problemima.

---

307 HR DAR 540, dopis Župe Sušak SHJ GV, 5.10.1940.

308 HR DAR 540, pismo Župe Sušak Josipu Žvanutu, 14.11.1940.

309 Hrvatski radnički savez, radnička organizacija HSS-a, vidi JELIĆ-BUTIĆ, *HSS*, 37.

310 HR DAR 540, dopis Stijega Pag Župi Sušak, 20.10.1940.

311 HR DAR 540, pristupnica redovnog člana Ivan Štefanić, 13.11.1939.

312 Pilić sugerira kako bi Vlado Singer mogao biti tvorac ovog akronimskog slogana, sam Singer bio je jedan od ključnih ideologa ustaškog pokreta, visoki ustaški dužnosnik u Glavnom ustaškom stanu (GUS) i Ustaškoj nadzornoj službi (UNS), no podrijetlom Židov, te uhićen 1941., a ubijen u logoru Stara Gradiška krajem 1943. godine, vidi PILIĆ, "Virovitička nacionalna omladina...", 224.; "Singer, Vlado (Vladimir)", *Židovski biografski leksikon Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža*, <https://zbl.lzmk.hr/?p=2223>.

313 HR DAR 540, dopis Župe Sušak SHJ GV, 5.11.1940.

314 HR DAR 540, dopis SHJ GV Župi Sušak, 18.11.1940.

315 HR DAR 540, zapovijed SHJ GV svim stjegovima, 10.12.1940.

Na sjednici upravnog odbora Župe Sušak krajem studenog 1940. godine razmatra se teško stanje u Župi, te se donose neke odluke. Pa je tako odlučeno kako će se nesposobni stijegovođa Božo Mičetić s Kukuljanova razriješiti dužnosti, dok će Stijeg preuzeti njegov zamjenik Božo Cuculić, učitelj u mirovini.³¹⁶ Stijeg Hrvatskog junaka na Krasici se raspustio bez znanja Župe Sušak, traži se od bivšeg stijegovođe dolazak na sastanak i objašnjenje.³¹⁷ Stijeg Crikvenica javlja kako su prestali s radom jer su im oduzeli prostorije i jer je većina članstva u vojsci, dok su oni koji su ostali nezainteresirani za rad.³¹⁸ Stijeg Kraljevica javlja kako su u slabom financijskom stanju i kako za njihovu organizaciju vlada slab interes, brojčano stanje je sljedeće: članovi 12, naraštaj 6, nemaju poletnika ni potpornih članova.³¹⁹ Kreće rasap lokalnih organizacija Junaka po Primorju. Župa opet prijeti stjegovima³²⁰ koji ne šalju izvještaje disciplinskim postupcima,³²¹ želeći ostvariti svoju svrhu kontrole, koordinacije i nadzora podređenih stjegova.

Za pregled trenutne situacije u vodstvu Stijega dobro će nam doći upit³²² kotarske organizacije HSS-a Sušak o upravi stijega Sušak. Stijeg odgovara kako je stijegovođa dr. Oskar Turina odvjetnik, njegov zamjenik dr. Mario Zidarić sudski pripravnik kod okružnog suda, tajnik Stanislav Jadrijević privatni činovnik, blagajnik Boris Bakarčić privatni činovnik, voditeljica ženske grane Nevenka Viola kućanica³²³. Za referenta *Vihora* izabran je član Stijega Sušak Artur Mohorić.³²⁴ Stijeg Hrvatskog junaka na Krasici se raspustio bez znanja Župe Sušak, traži se od bivšeg stijegovođe dolazak na sastanak i objašnjenje,³²⁵ kreće rasap lokalnih organizacija Junaka po Primorju.

Od početka 1941. godine do kraja rada

Župa Sušak počinje novu 1941. godinu s mnoštvom problema. O čemu se konkretno radi možemo pročitati u opširnom izvješću Glavnom vodstvu, u kojem Turina kaže kako nema sposobnih i agilnih stijegovođa, niti ima sposobnih kandidata zainteresiranih za taj posao. Učitelji i nastavnici škola ne pokazuju ni volje ni interesa za rad s omladinom, a napose s Junakom, dapače ima ih koji odbijaju mladež od njega.³²⁶ Junak izgleda nije u ovim krajevima

316 HR DAR 540, zapisnik sjednice upravnog odbora Župe Sušak, 30.11.1940.

317 HR DAR 540, pismo Župe Sušak Mirku Cuculiću, 10.12.1940.

318 HR DAR 540, dopis Stijega Crikvenica Župi Sušak, 14.12.1940.

319 HR DAR 540, dopis Stijega Kraljevica Župi Sušak, 14.12.1940.

320 Krk, Kraljevica, Crikvenica i Senj, vidi HR DAR 540, dopis Župe Sušak primorskim stjegovima, 10.12.1940.

321 HR DAR 540, dopis Župe Sušak primorskim stjegovima, 10.12.1940.

322 HR DAR 540, dopis kotarske organizacije HSS-a Sušak Stijegu Sušak, 30.11.1940.

323 HR DAR 540, dopis Stijega Sušak gradskoj organizaciji HSS-a Sušak, 10.12.1940.

324 HR DAR 540, dopis Stijega Sušak upravi Vihora Zagreb, 10.12.1940., HR DAR 540, pristupnica redovnog člana Artur Mohorić, 24.11.1939.

325 HR DAR 540, pismo Župe Sušak Mirku Cuculiću, 10.12.1940.

326 HR DAR 540, izvještaj Župe Sušak SHJ GV, 24.1.1941.

naročito dobro uspio jednim dijelom zbog ideološkog neprijateljstva učenika, profesora i ravnatelja kojeg Junak nije uspio slomiti uz svu potporu Prosvjetnog odjela Banovine i općinskih vodstava. Nemaju ni tehnički osposobljenih ljudi, niti postoji mogućnost da stjegovi obrazuju koga u tu svrhu na tečajevima zbog slabog financijskog stanja. Tri tehnički najspremnija člana su zbog svojih nepromišljenih političkih ispada morali napustiti rad u stjegovima; pa je bilo neophodno raspustiti članstvo; pa se dogodila afera s Žvanutom koji je držao većinu tjelovježbenih aktivnosti; kategorija redovnog članstva još uvijek nije uspostavljena upravo zbog nedostatka tehnički osposobljenog kadra.³²⁷ Nakon svih ovih nedaća obim se aktivnosti Stijega smanjio i nije se nakon toga više povećao. Zbog banske odredbe o zabrani članstva učenika u izvanškolskim organizacijama, koja se ne odnosi na Hrvatski junak kako Turina tvrdi, ravnatelji brane učenicima članstvo u Junaku. Trebalo bi osnovati đачki stijeg u tu svrhu, iako Turina nije uspio naći nijednog nastavnika koji bi takav stijeg vodio. Što se tiče stručnjaka izvana, njih je u trenutnim uvjetima zastoja rada sušačke luke, o kojoj zavisi sav privredni život grada, nemoguće zaposliti kod privatnih poduzeća.³²⁸

S obzirom na pogoršano stanje Župe i Stijega Sušak, koje onda utječe na razinu njihovih aktivnosti, Glavno vodstvo nudi izaslanike koji će pomoći Stijegu u radu i održavanju tečajeve. Tako navode "Mora se pokrenuti taj kraj, koji znamo da je najteži".³²⁹ Također im šalju besplatno 100 kalendara Hrvatskog junaka³³⁰ uz preporuku da pokušaju okupiti učenike koji dolaze iz okolice na Sušak u rojeve.³³¹ Dobrodošla financijska injekcija dolazi od Gradskog poglavarstva u obliku novčane potpore u iznosu od 3 000 dinara,³³² što opet pokazuje institucionalnu potporu Junaku. Uvest će se u šegrtske škole i jedan obavezan sat tjelovježbe tjedno, stjegovi bi se trebali pobrinuti da tu nastavu vode tehnički radnici Junaka.³³³ To je predstavljalo još jednu mogućnost širenja aktivnosti i utjecaja Junaka. Glavno vodstvo javlja Župi Sušak kako će na Sušak doći Mato Suić³³⁴ koji će im biti na raspolaganju za držanje tečajeve po Župi,³³⁵ također će pokušati urediti premještanje nastavnika simpatizera iz Međimurja i iz Mostara u škole na Sušaku.³³⁶

Župa javlja Glavnom vodstvu kako Dionizije Sabadoš, profesor s Gimnazije na Sušaku odlazi raditi u jednu gimnaziju u Zagrebu, te je njegovo mjesto klasičnog filologa ispražnjeno. Mole da se hitno poduzme sve kako bi

327 HR DAR 540, izvještaj Župe Sušak SHJ GV, 24.1.1941.

328 HR DAR 540, izvještaj Župe Sušak SHJ GV, 24.1.1941.

329 HR DAR 540, dopis SHJ GV Stijegu Sušak, 11.1.1941.

330 HR DAR 540, dopis SHJ GV Župi Sušak (a), 13.1.1941.

331 HR DAR 540, dopis SHJ GV Župi Sušak (b), 13.1.1941.

332 HR DAR 540, namira Gradskog poglavarstva Sušak Stijegu Sušak, 11.1.1941.

333 Ibid.

334 Arheolog, kasnije i akademik. Diplomirao je 1941. godine na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Nakon rata doktorira i predaje antičku arheologiju na istom fakultetu, važna ličnost za hrvatsku i jugoslavensku arheologiju, vidi Miljenko HAJDAROVIĆ, "Mate Suić", *Hrvatski povijesni portal*, <http://povijest.net/2018/?p=2044>.

335 HR DAR 540, dopis SHJ GV Župi Sušak, 24.1.1941., HR DAR 540, dopis SHJ GV Župi Sušak, 31.1.1941.

336 HR DAR 540, dopis SHJ GV Župi Sušak, 29.1.1941.

na to mjesto došao prof. Mato Suić.³³⁷ S obzirom na organizacijske sposobnosti Suića, zadržati ga na Sušaku na plaćenom mjestu bio bi pun pogodak za lokalno i regionalno djelovanje Junaka. Međutim, po dostupnim informacijama nisu uspjeli

Novi referent za list *Vihor* je Stanislav Jadrijević. Župa će stalno uzimati dva primjerka, dok će stjegovi naručivati list izravno.³³⁸ Dostavlja se svim stjegovima Poslovnik za Hrvatske junakinje; oglašava se knjiga o Hrvatskom junaku "Junački put", autora člana Junaka Ivana Mrakovčića, koja se može nabaviti od Saveza. Novi tečaj održat će se u Zagrebu od 23. do 29. ožujka, poželjno je da se stjegovi krenu baviti kazališnim i glazbenim radom,³³⁹ to su prateće djelatnosti kojima će se oni više ili manje uspješno baviti ovisno od stijega do stijega.

U međuvremenu stjegovi Pag i Grobnik izvještavaju o svojem stanju i planiranim aktivnostima. Stijegu Pag treba jedna obrazovana osoba koja će pomoći organizaciji jer zamjenik Palčić ide raditi u Biograd na more, dok je tajnik Fabijanić preopterećen svojim poslom. Bilo bi šteta da Stijeg propadne jer je jedan od najboljih u Župi. Također će ravnatelj Građanske škole, koji je stvarao probleme Stijegu, biti uskoro premješten, pa mole vodstvo da se na to mjesto postavi neki njihov čovjek.³⁴⁰ Ogranak stijega Hrvatskog junaka Grobnik će 16. veljače održati priredbu, tj. svoju prvu akademiju na Grobniku u dvorani kaštela povodom proslave narodnog velikana Matije Gubca. Akademija će se sastojati od tjelovježbene točke i dva igrokaza;³⁴¹ za izgradnju pozornice Jadrijević odlazi u tvrtku UKOD³⁴² po donaciju drvene građe.³⁴³ Također za pozornicu su od Društva Domagoj³⁴⁴ sa Sušaka posudili zastor koji će im vratiti nakon predstave,³⁴⁵ dok od Tvornice papira Smith-Meynier traže papirnate potreštine.³⁴⁶

Zapisnik župskog vijeća od 13. veljače donosi pregled stanja Župe i njenih sastavnih stjegova nakon Suićevog blagotvornog djelovanja. Na vijeću su sudjelovali članovi uprave Župe³⁴⁷, te delegati primorskih stjegova³⁴⁸ i Saveza Hrvatskog junaka. Na početku se zahvaljuje Suiću što je prošao skoro sve stjegove ove Župe, te se dalje primjećuje kako se stjegovi Krk, Novi i

337 HR DAR 540, dopis Župe Sušak SHJ GV, 4.2.1941.

338 HR DAR 540, dopis Župe Sušak upravi list *Vihor*, bez datuma.

339 HR DAR 540, zapovijed SHJ GV svim stjegovima, 7.2.1941.

340 HR DAR 540, dopis Župe Sušak SHJ GV, 7.2.1941.

341 HR DAR 540, dopis Župe Sušak SHJ GV, 12.2.1941.

342 Prva Jugoslavenska tvornica ukočenog drva d.d., vidi BUTORAC, BOGNOLO, VIOLIĆ, *Almanah grada Sušaka 1938*, 103.

343 HR DAR 540, dopis Župe Sušak tvrtki UKOD, bez datuma.

344 Hrvatsko katoličko akademsko društvo Domagoj, osnovano na Trsatu 1906. godine, vidi PRLENDA, "Young, religious and radical...", 85.

345 HR DAR 540, dopis Stijega Sušak Društvu Domagoj Sušak, 11.2.1941.

346 Po 10 omota krep-papira crvenog, bijelog i plavog, te 20 araka bijelog pak-papira, vidi HR DAR 540, dopis Župe Sušak Tvornici papira, 13.2.1941.

347 Od vodstva Župe Turina, Zidarić, Ljubin i Jadrijević, delegat dačkog Stijega Senj Rogić, Stijega Bakar Lanternin te izaslanik Saveza Mato Suić, vidi HR DAR 540, zapisnik župskog vijeća, 13.2.1941.

348 s vijeća izostaju stjegovi Kraljevica, Crikvenica, Novi, Pag, Krk i Kukuljanovo, vidi *ibid.*

Senj nisu niti jednom odazvali pozivima i zapovijedima Župe. Međutim je Suić uredio rad stjegovima Senj i Novi, u kojem je zajedno s načelnikom općine Malvićem uredio kako će učitelj Radetić preuzeti vodstvo stijega, dok je problem Stijega Krk ostavljen Savezu.³⁴⁹ Tajnik Župe Jadrijev izvještava kako su od početka rada Župe zbog raznih razloga odustali od svojih funkcija tajnik Veršić, zapovjednik Žvanut i referentica za junakinje prof. Bubaš,³⁵⁰ to praktički znači da je Stijeg desetkovan što se tiče uprave, te da bi bez Suića bio u još gorem položaju nego što već je. Stjegovi u blizini Sušaka³⁵¹ posjećivani su redovito. Stijeg Krasica morao je sasvim prestati s radom, jer je ostao bez sposobnih voditelja, a pogotovo jer je "... pokvarenost mladeži doprla kao u nijednom mjestu u Primorju".³⁵² Na tečaj od 6. do 13. rujna 1940. godine prijavila su se 22 člana, a polazilo ga je samo njih šest, stijeg Pag je održao dvije akademije, a Bakar jednu priredbu, dok Hrvatske junakinje djeluju u stjegovima Sušak i Kukuljanovo.³⁵³ Što isto pokazuje slabu brigu za organiziranje ženske omladine, ali i kronično teško financijsko stanje. Suić izvještava kako je rad u stjegovima Grobnik, Kukuljanovo i Bakar zadovoljavajući, Crikvenica se skoro ugasila zbog nedostatka prostorija, sredstava i voditelja, ali je nastavila raditi zbog intervencije Župe i Saveza. Novi je stao s radom, ali je opet krenuo.³⁵⁴ U Senju mjesni stijeg ne radi jer nema prostorija, dok đački stijeg radi dobro, ali samo na prosvjetnom i ideološkom polju; uređen je za njih tečaj od 16. do 19. ožujka.³⁵⁵ Đački stijeg Senj osnovan je pred Božić 1940. godine i broji 52 učenika, a vodi ga prof. Vitković.³⁵⁶ Stijeg Senj raspolaže s 1 000 dinara gotovine i ima dosta potpornih članova. Pošto u dvorani nemaju sprava, bivši stijegovoda Murn je svojevrjemenom poslao molbu Jugosokolu da im neke sprave posude što je ostalo bez odgovora, na što je Turina intervenirao kako se to kosi s hrvatskim junačkim načelima, te da bi bilo zgodno kad bi se ta molba uspjela nekako povući,³⁵⁷ iz čega se da naslutiti latentni antagonizam između dvije organizacije.

Glavno vodstvo u svojem dopisu Župi donosi obilje novosti, dio kojih se neće ispoljiti zbog povijesnih događaja. Pa tako javlja kako za ravnateljicu ženske gimnazije na Sušaku dolazi prof. Smrekar koja će rado pomagati Junaku.³⁵⁸ Osnovan je stijeg u Karlobagu s prof. Vojtjehovskim³⁵⁹ na čelu,

---

349 Ibid.

350 Ibid.

351 Grobnik, Kukuljanovo, Krasica i Bakar, vidi HR DAR 540, zapisnik župskog vijeća, 13.2.1941.

352 HR DAR 540, zapisnik župskog vijeća, 13.2.1941.

353 Ibid.

354 Ibid.

355 HR DAR 540, zapisnik župskog vijeća, 13.2.1941.

356 Ibid.

357 Ibid.

358 HR DAR 540, dopis SHJ GV Župi Sušak, 22.2.1941.

359 Ravnatelj građanske škole, vidi HR DAR 540, dopis SHJ GV Župi Sušak, 25.2.1941.

postavlja se pitanje župske nadležnosti za taj stijeg³⁶⁰ između Župa Sušak i Split. Glavno vodstvo šalje Suića u održavanje tečajeva po Primorskoj župi, počevši s Grobnikom, Kukuljanovom pa dalje po planu koji ima izraditi Župa; tečajevi kreću od 2. ožujka.³⁶¹ Glavno vodstvo također javlja stjegovima mogućnost prijave maturanata u Visoku školu za fizički uzgoj u Zagrebu.³⁶² Tečaj u Zagrebu se odgađa na 6. do 12. travnja dok je velika priredba planirana za 11. svibnja također u Zagrebu, osnovano je Centralno savezno prosvjetno vodstvo na čelu s prof. Milanom Kamnikarom pri Savezu Hrvatskog junaka,³⁶³ tako da suradnja s Prosvjetnim odjelom Banovine bude još bolja.

Do kraja fonda u kronološkom smislu imamo još tri narudžbe³⁶⁴ za sportske i gimnastičke potrepštine, od kojih je zadnja s datumom 26. ožujka 1941. godine, dan nakon potpisivanja pristupanja Kraljevine Jugoslavije Trojnom paktu i dan prije državnog udara i rušenja vlade Cvetković-Maček, te nedugo prije invazije država tog istog Trojnog pakta do sloma Kraljevine.

Talijanska 2. armija prelazi rijeku Rječinu 11. travnja i okupira Sušak, te prodire dalje u unutrašnjost Gorskog kotara. Pretpostavljamo da se Stijeg i Župa Sušak, kao i stjegovi u talijanskoj okupacijskoj zoni, gase s izdavanjem okružnice zapovjednika 2. talijanske armije 27. travnja 1941. godine "O dužnostima i zadacima civilnih komesarijata u okupiranim zonama s nuputcima o sprječavanju rada nacionalnih organizacija, radu konzulata neprijateljskih država, utemeljenju pomoćnih središta fašističke stranke, cenzuri, favoriziranju talijanskog tiska itd.,³⁶⁵", a sve kao priprema za talijanizaciju novo zauzetog područja koje će i formalno ući u sastav Kraljevine Italije potpisivanjem Rimskih ugovora 18. svibnja 1941. godine.

Stjegovi koji su ostali u NDH³⁶⁶, osim ako nisu raspušteni, pretvoreni su u organizacije Ustaške mladeži poglavnikovom odredbom od 12. srpnja 1941. godine kada su ostale omladinske organizacije ukinute, a omladina je bila obavezna učlaniti se u novoosnovanu Ustašku mladež.³⁶⁷ Pilić zanimljivo navodi³⁶⁸ kako su se u vrijeme Travanjskog rata u borbi za NDH posebno istakli članovi Hrvatskog junaka, koje je posebno pohvalio Slavko Kvaternik već 19. travnja. A netom nakon toga je delegaciju Hrvatskog junaka, u kojoj su bili Protulipac i Jakaša, primio osobno poglavnik, te ih pohvalio i dao upute za daljnji rad.

360 Ibid.

361 HR DAR 540, dopis SHJ GV Župi Sušak, 27.2.1941.

362 HR DAR 540, zapovijed SHJ GV svim stjegovima, 11.3.1941.

363 HR DAR 540, zapovijed SHJ GV svim stjegovima, 11.3.1941.

364 Veliki šator vidi HR DAR 540, dopis Stijega Sušak SHJ GV, 14.3.1941., dvije lopte medicinke vidi HR DAR 540, dopis Stijega Sušak trgovini sportskih potrepština Unitas Zagreb, 14.3.1941. i garnitura karika s dva konopca vidi HR DAR 540, dopis Stijega Sušak tvrtki J. Oražem, 26.3.1941.

365 BARTULOVIĆ, *Sušak 1919.-1947.*, 242

366 Kraljevica, Crikvenica, Senj i Pag.

367 Goran MILJAN, "Young, militarized, and radical".

368 PILIĆ, "Virovitička hrvatska nacionalna omladina...", 236.

Zaključak

Rad je pokazao prilike i djelovanje jedne specifične lokalne i regionalne organizacije Hrvatskog junaka kroz kontekstualizaciju i pregled, prvenstveno, njene interne korespondencije i dokumenata. Ovaj biografski osvrt na "život" jedne organizacije, kroz istraživanje organiziranog djelovanja pojedinaca koji su u sklopu nje ispoljavali aktivnosti i održavali veze s okolnim i širim društvenim svijetom, otvara mnoga pitanja, ali i daje mogućnosti za ostvarivanje novog znanja.

Iz ovog rada proizlazi nekoliko mogućih, i u nekoj mjeri potrebnih, smjerova daljnjeg istraživanja. Kao prvo, što se tiče daljnjeg istraživanja Hrvatskog junaka na Sušaku, bilo bi potrebno proučiti lokalnu periodiku iz tog vremena kako bi dobili dodatne korisne informacije o organizaciji i njezinim aktivnostima koje bi upotpunile pronalaskе ovog rada koji se temeljio poglavito na dostupnoj arhivskoj građi. Također bi bilo zanimljivo i plodonosno proučiti arhivsku građu središnjice organizacije u Zagrebu, to bi dodatno rasvijetlilo previranja i zažarenu situaciju predratne Banovine Hrvatske iz aspekta HSS-ove organizacije za mladež koja je naginjala političkoj desnici.

Bibliografija

Neobjavljena arhivska građa:

Državni arhiv u Rijeci (HR DAR), *DO 71 HR DAR 540*

Periodika:

Hrvatski branik (Vinkovci), 1941.

Naša Sloga (Sušak), 1929.

Službene novine Kraljevine Jugoslavije (Beograd), 194-A-LXVIII (1939).

Vihor (Zagreb), 1941.

Literatura:

Nikica BARIĆ, "Kozara 1942. - sudbina zarobljenika, civila i djece", *Pilar - časopis za društvene i humanističke studije*, 22:2 (2016) str. 53-111.

Željko BARTULOVIĆ, *Sušak 1919. - 1947. državnopravni položaj grada*, Rijeka: Adamić, 2004.

Željko BARTULOVIĆ, "Grobnišćina i izbori za narodnu skupštinu 1931. - 1938.", *Grobnički zbornik*, 6 (2004) str. 105-120.

Mark BIONDICH, "Radical catholicism and fascism in Croatia, 1918. - 1945.", *Totalitarian movements and political religions*, 8:2 (2007) str. 383-399.

Richard BREITMAN et al., *U.S. Intelligence and the Nazis*, Cambridge: Cambridge University Press, 2005.

Nenad BUKVIĆ, "Prilog povijesti institucija: Prezidijum Sabora Narodne Republike Hrvatske 1945. - 1953.", *Arhivski vjesnik*, 60 (2017) str. 61-88.

Franjo BUTORAC; Toni BOGNOLO; Frano VIOLIĆ, ur. *Almanah grada Sušaka 1938 (Pretisak)*, Rijeka-Sušak: Adamić, 2002. (1938.)

Radule, BUTOROVIĆ, *Sušak i Rijeka u NOB*, Rijeka: Centar za historiju radničkog pokreta i NOR Istre, Hrvatskog primorja i Gorskog kotara, 1975.

Saša CERAJ, "Povijesni razvoj i važnost djelovanja hrvatskog Orlovstva", *Obnovljeni Život: časopis za filozofiju i religijske znanosti*, 71:1 (2016) str. 39-54.

Miroslava DESPOT, "Tvornica duhana u Senju: njen postanak, razvoj i prestanak rada (1894. - 1945.) prilog privrednoj povijesti Hrvatskog primorja", *Senjski zbornik*, 6:1 (1975) str. 407-420.

Dejan DJOKIĆ, *Elusive Compromise: A History of Interwar Yugoslavia*, New York: Columbia University Press, 2007.

Antun GIRON, *Zapadna Hrvatska u Drugom svjetskom ratu*, Rijeka: Adamić, 2004.

Mirko GLOJNARIĆ, *Borba Hrvata: Kronika dvaju desetljeća političke povijesti (1919.-1939.)*, II. Izdanje, Zagreb: izd. Antun Velzek, 1940.

Mario JAREB, *Ustaško-domobranski pokret od nastanka do travnja 1941. godine*, Zagreb: Školska knjiga, 2006.

Fikreta JELIĆ-BUTIĆ, *HSS - Hrvatska seljačka stranka*, Zagreb: Globus, 1983.

Danilo KLEN, ur. *Povijest Rijeke*, Rijeka: Izdavački centar Rijeka, 1988.

Mira KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, "Prilog biografiji Milutina Mayera", *Cris: Časopis povijesnog društva Križevci*, 1 (2005) str. 73-88.

Radoslav KOSANOVIĆ, "Šesta primorsko-goranska udarna brigada", *Zbornik Historijskog arhiva u Karlovcu*, 12 (1982) str. 191-223.

Alan LABUS, "Upravljanje medijima, cenzura, te položaj i uloga novinara u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj", *Studia lexicographica: časopis za leksikografiju i enciklopedistiku*, 3:1-2 (4-5) (2009.) str. 99-126.

Marino MANIN; Ana POPOVČIĆ, "O skautima u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca i Kraljevini Jugoslaviji između dvaju svjetskih ratova", *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest*, 50:2 (2018) str. 151-170.

Zdravko MATIĆ; Damir STRUČIĆ, "Sudski postupak protiv dr. Ivana Protulipca predsjednika Križarske organizacije pred okružnim sudom u Zagrebu 15. lipnja 1938. godine", *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 62 (2020) str 383-412.

Zdravko MATIĆ; Frano STOJIC, "Razvoj Katoličke akcije u Hrvatskoj nakon Ivana Merza", *Crkva u svijetu*, 52:2 (2017) str. 219-248.

Krunoslav MIKULAN; Siniša POGAČIĆ, *Hrvatske oružane snage: 1941.-1945.: (ustrojstvo, odore i oznake)*, Zagreb: P.C. grafičke usluge, 1999.

Antun MILETIĆ, *Koncentracioni logor Jasenovac 1941.-1945. Dokumenta Knjiga II*, Beograd: Narodna knjiga, 1986.

Franko MIROŠEVIĆ, *Dubrovnik u Kraljevini Jugoslaviji 1929. - 1941.*, Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 2020.

Tomaž PAVLIN; Zrinko ČUSTONJA, "Sokol: Between Making Nation and State", *Kinesiology*, 50: 2 (2018) str. 260-268.

Stipe PILIĆ, "Virovitička hrvatska nacionalna omladina između dva svjetska rata do pristupa Ustaškoj mladeži 1941. godine", *Zbornik Janković*, 4:4 (2019) str. 186-248.

Sandra PRLENDA, "Young, religious and radical: the Croat catholic youth organizations, 1922.-1945.", u: *Ideologies and national identities: the case of twentieth-century southeastern Europe*, ur. John LAMPE; Mark MAZOWER, Budimpešta: Central European University Press, 2004, str. 82-109.

Vlatka VUKELIĆ, "Djelovanje sisačkog Sokolskog društva od 1919. do 1941. godine", *Godišnjak gradskog muzeja Sisak*, 10 (2010) str. 231-272.

Zlata ŽIVAKOVIĆ KERŽE, "Podržavljenje imovine židova u Osijeku u NDH", *Časopis za suvremenu povijest*, 39:1 (2007) str. 97-116.

Rory YEOMANS, *Visions of Annihilation: The Ustasha Regime and the Cultural Politics of Fascism, 1941-1945*, Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 2013.

Internetski izvori:

Nepoznat autor:

"Cividini, Ante", *Hrvatska enciklopedija (on-line) Leksikografskog zavoda "Miroslav Krleža"*, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=12018> (pristup ostvaren 6.8.2019.).

"Povijest Ekonomske škole", *Ekonomska škola Mije Mirkovića*, <http://ss-ekonomskammirkovica-ri.skole.hr/skola/povijest> (pristup ostvaren 7.8.2019.).

"Povijest Hrvatskog sokola", *PŠD Hrvatski sokol Vinkovci*, http://www.hrvatski-sokol.hr/?page_id=25 (pristup ostvaren 15.11.2021.).

"Prva Narodna vlada Hrvatske", *Savez antifašističkih boraca i antifašista RH*, https://www.sabh.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=1097:prva-narodna-vlada-hrvatske-&catid=5:novosti&Itemid=14 (pristup ostvaren 6.8.2019.).

“Singer, Vlado (Vladimir)”, *Židovski biografski leksikon Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža*, <https://zbl.lzmk.hr/?p=2223> (pristup ostvaren 15.11.2021.)

“Sokol”, *Hrvatska enciklopedija (on-line) Leksikografskog zavoda “Miroslav Krleža”*, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=57005> (pristup ostvaren 17.8.2019.).

Poznat autor:

Miljenko HAJDAROVIĆ, “Mate Suić”, *Hrvatski povijesni portal*, <http://povijest.net/2018/?p=2044> (pristup ostvaren 15.8.2019.).

Miloš POPOVIĆ; Aleksandar POPOVIĆ, “Yugoslavia in 1931”, *Milos Popovic portfolio website*, <http://milosp.info/maps/interactive/census1931/index.html>.

Mladen ŠVAB, “Glojnarčić, Mirko”, *Hrvatski biografski leksikon (on-line) Leksikografskog zavoda “Miroslav Krleža”*, <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=6959> (pristup ostvaren 12.8.2019.).

Aleksandra VRANEŠEVIĆ, “Ministarstvo fizičkog vaspitanja Kraljevine Jugoslavije 1932.-1941. inventar”, *Beograd: Biblioteka informativnih sredstava Arhiva Jugoslavije*, http://www.arhivyu.gov.rs/index.php?download_command=attachment&file_command=download&file_id=869016&file_type=oFile&modul=Core%3A%3AFileManagement%3A%3AcFileModul (pristup ostvaren 8.8.2019.).

Doktorski radovi:

Željko KARAULA, “Hrvatska seljačka zaštita u Kraljevini Jugoslaviji”, doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, 2014.

Goran MILJAN, “Young, militarized, and radical: the ustasha youth organization, ideology and practice, 1941-1945”, doktorska disertacija, Central European University, 2015.

Summary

AN ORGANIZATIONAL HISTORY OF THE *CROATIAN HERO* IN SUŠAK

Luka MALVIĆ

The Croatian Hero was the youth organization of the Croatian Peasant Party dealing primarily with physical education, which she inherited from the Croatian Falcon and the catholic Eagle Organization. Its founders and leaders were part of the right wing of the HSS. Their organization in Sušak and in the Croatian Littoral encountered many difficulties in their activities, which is documented and described in this paper, along with the course of organizing the Croatian Hero itself. At that time, the city of Sušak shared with Dubrovnik the title of the largest seaport in the Yugoslav Kingdom, so it was an important urban center in which the HSS wanted to generally expand its influence, also on the youth sphere, as it already held power on the city council level. By following primarily the internal correspondence, we get impressions and information about every day and ordinary, but also unusual and special events and processes that unfold through the activities and interactions of members of the organization and other social actors at the local, regional, and Banovina level.

Keywords: Croatian hero, Sušak, youth, physical education, HSS